Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 116 (12506) / 1984 чылдың май 19, суббота / 1925 чылда үдезилеттингеи / Өртээ 3 көп.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ниң Политбюрозу эдлчеглиг хуралынга улус ажыл-агыйын хөгжүдеп болгаш делегей байдалыбиле холбашкан чамдык айтырыгларны чугаалажып көрген.

Политбюро бо чылдың дүжүдүн ажаап алырының үезинде Россия Федерациязынга, Украинага болгаш Казахстанга көдээ ажыл-агый продукциязын автомобиль-биле сөөртүрүн хандырар талазы-биле немелде хемчеглерни тодараткан. Бүгү-ле бар транспортту чугуур негелде ёзугаар техниктиг байдалга тургузар, дүжүт сөөртүлгезинге ону чөп ажыглаарын чедип алыр дээш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тодаргай ажылдарыны организастаарын, көдээ ажыл-агый чүктерин сөөртүп турар кижилер дугайында, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш эки дыштанырынга эргежок чугула чүүлдерни тургузарының дугайында доктаамал сагыш салырын республикаларның болгаш чер-черниң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга дээскан.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң дээсканын ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кавказтың арт кырының демир-оруун кылыр талазы-биле ажылдап кылганы даалганы чүүлдүг деп көрген, ону тудары пассажирлер болгаш чүүк сөөртүлгелерин дыка шапкынчылдар. Закавказьеның Совет республикаларының бүдүрүкчү күштерин моон соңгаар улам хөгжүдер арганы бээр.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозу Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Алваро Куньял биле эштер К. У. Черненконуң болгаш Б. Н. Пономарёвтуң ужуражышкынының түңнелдерин чүүлдүг деп көрген. Ол ужуражышкынының үезинде СЭКП-ниң болгаш Португалияның Компартиязының амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарының чаңгыс аайы база катап бадыткаттынган. Португал коммунистерниң кызымаккай демисели-биле СЭКП-ниң чайгылыш чок эп-сеткил катты-штырылгазы илереттинген.

ТК-ниң Политбюрозу совет удуртукчуларның Испанияның хаанының I Хуан Карлос-биле чугаалажышкынарының түңнелдерин чугаалажып көрген. Испан күрүнеиниң баштыңаңын Совет Эвилелинге чорааны тайбыңның, чавырлышкынының болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының эргеажыктарынга дүүштүр ийи чүрттүң аразынга бот-боттарын эки билчиринге болгаш харылзааларны улам калбартырынга идиглиг болурун демдеглээн.

Преторияның сөөк-язылгакчыларының үүлгедиишкиннерин АКШ-тың амгы администрациязының деткиишкинининг түңнелинде Африканың мурнуу чүгүнде тургустунган байдалды хуралга чугаалажып көрген. Совет Эвилели Анголаның, Мозамбиктиң болгаш фронт чоогунуң өске-даа күрүнелериниң, а ол ышкаш Африканың мурнуу чүгүн колониализмден болгаш расизмден хостаары дээш демисежип турарларның талазында бижыы-биле турбушаанын онзалап айыткан.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң хуралынга иштики болгаш даштыкы политиканың өске-даа чамдык айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алган.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР ЧАРЫШТА

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур харылзаа бүдүрүлгелериниң болгаш районнарның харылзаа белдирлериниң аразында социалистиг чарышка бирги кварталдың түңнели-биле телеграф-телефон станциязы тиилекчи болуп, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң шилчнир Кызыл тугун алган.

Бирги кварталда эки темпини станцияның коллективи чидирбейн турар. Апрельдин планныг онаалдалары, социалистиг хүлээлгелери боттанган. Тарифтиг орулга план ёзугаар 182 муң рубль турда, ону 190, 12 муң рубльге киирип алган. Станцияның телефон харылзаазының цеги ай планын 101,1 хуу, телеграф цеги 118 хуу күүсеткен.

Цехтерде, бригадаларда ажылдап турар кижилер социалистиг чарышта хаара туттунган. Бригадалар аразында чарыштың негелделериниң күүселдезин хынап, түңнээрин чүрүмчүткен.

Ында Надежда Васильевна Шахтариналың телеграфистер, Зейнаб Мануловна Очилованың телефонистер бригадалары чарыштың тиилекчилеринге санатканнар.

Ам мурнакчы бригадаларның социалистиг хүлээлгелери канчаар күүсеттинип турарын көрээлиңер. Н. В. Шахтариналың бригадазы эрткен 4 айларда чаңгыс-даа брак, хомудал чок ажылдаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ортумаа-биле 111,3 хуу болган. Күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээн, прогул кылган азы ажылдан озалдаан таварылга болбаан. Бригада кежигүннери дооза холушкак мергежилдиг, ажылынга мурнакчы аргаларны (операцияны эвээш үеде кылыры) ажыглап турар. Олардан телеграфистер Л. П. Мотолова, Т. В. Ваноквич, Л. Г. Иванова, Г. А. Вавилова болгаш оон-даа өскелер эки ажылдап турар.

З. М. Очилованың телефонистер бригадазы база доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап турар. Бригаданың планы ай санында ортумаа-биле 102—104 хуудан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 120—130 хуудан кудулавайн келген. Чагыкчыларның талазындан хомудалдар болбаан. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ажыглап, дуржулга солчулгазын чорудуп турар. Бирги кварталда 1 өөреникчини бригада өөреткен. Бригада кежигүннери хөй-ниити ажылынга кирип турар, кижи бүрүзү хөй-ниити даалгалыг.

Бригадир З. М. Очилова ажылынга кызымак, негелделиг, эки үлегер-чижекти көргүзүп турар. Телефонистер Н. Г. Бутакова, М. М. Евишкина, Н. М. Елизарова олар бригаданың ажыл-херээнге төлептиг улуг-хуузун киирип турарлар.

Чарышка эки көргүзүглерни чедип ап турарларның аразында телеграф контролёру Е. А. Мациевская телеграфистер Т. Н. Горбенко, В. Шойдан, Л. В. Сапегина болгаш оон-даа өскелер бар.

Харылзаачылар Совет Тываның юбилейлиг чылын күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткуур дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА (солагай таладан): контролёр Е. А. Мациевская биле телеграфист В. Шойдан, телеграфистер Г. И. Горбенко, Л. В. Сапегина олар ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МУРНАКЧЫЛАР—БЫЖЫКЧЫЛАР

«Туваобувьбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының Кызыл хоорайда кол дегинии бригадалары, идикти септээр, даараар мастерлер, быжыкчылар «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» кыйгырыглыг күш-ажылчы эдлчегге идепкейлиг киржип турар. Социалистиг чарыштың түңнелин неделя санында үндүрүп турар.

Күш-ажылчы эдлчегниң эрткен неделязында цехтиң быжыкчы-белеткекчилер бригадазы бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг ажылдааш, чарыштың тиилекчилери болганнар. Чангыс бо эвес, оон мурнунда чеди хонуктуң күш-ажылчы эдлчээнде база мурнакчыларның одуруун олар баштап келгеннер.

Кызыл хоорай Совединиң депутады З. Я. Белокрылова удуртқан быжыкчылар апрельдиң бүдүрүлге планын 135,4 хуу күүсеткен.

Күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжылап, ажыл шагын шын ажыглап турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш хүлээлгезин бригаданың быжыкчылары херек кырында боттандырып турар. Чиг-этти хумагалыг чарыгдаарын бригада чедип алган. Шенелде кылып чорудар цехтиң модельериниң ажылдап кылганы чаа модельдерин бригада чедишкинниг шиңгээдип ап турар.

Совет Тыванын 40 чылынга тураскаатқан күш-ажылчы эдлчегниң шалыпчы 20-ги неделязында олар база бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕ

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыглыг күш-ажылчы эдлчегге Улуг-Хем районнуң кооператорлары идепкейлиг киржип турар.

Кооператорлар аразында күш-ажылчы маргылдааны чеди хонуктап түңнеп, мурнакчыларны адап турар. Күш-ажылчы эдлчегниң шалыпчы 20-ги неделязынче кирер бетинде, оон мурнунда чеди хонуктуң түңнелин үндүрген. Чаа Шагаан-Арыг хоорайда аъш-чем магазинининиң комсомолчу-аныяктар бригадазы аңаа мурнаан. Н. Ооржак эргелекчилээн бо магазининиң садыгжылары планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген.

Бистиң корр.

МАКТАЛДЫГ

Авыйган суурда магазининиң ажылын садыл алыкчылар мактаар. Оон эргелекчизи Т. А. Сибульская чонуун негелде-хереглелин долу хандырар дээш кызымак ажылдап турар. Садыгжы эрткен чылын эки көргүзүглерлиг ажылдааш, чыл планын 101,3 хуу күүсеткен. Т. А. Сибульская бо чылды база эки эгелээн.

М. ТОПУЛ.
Каа-Хем район.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

УЧКУДУК. (Навои область). Район төвү Учкудукта ажыглалда киргеи ретрансляция станциязы өөнүг көргүзер теледамчыдылгаларны хүлээп алырын хандырган. Оон аппаратуразы космос спутниктери-биле харылзаалыг ажылдап турар. Кызылкумда туттунган хөй-хөй, суурларның ажыл-ишчилери төп болгаш республика телевидениезиниң программаларын ам өөнүг көруп болур.

КОСТРОМА. Костроманың аян-чоруктар болгаш экскурсияларның область бюрозунуң ажылдакчылары Мурманскиден келген туристтерниң тускай поездизин хлеб-дус-биле уткааннар. Волгада шаандагы хоорайның чүрүмалдыг болгаш хадыларлыг борбак арызынга туристерни эккелген. Туристчи поездилер доктаар стационарлыг комплекс ында ажыг-далда киргеи. Дыштанырынга таарымчалыг бүгүле чүүлдер бар.

ЛЕНИНГРАД. Ленинград областың совхозтарында часкы хову ажылдары массалыы-биле изиг түлүк чоруп турар амгы үеде түс черниң культура-чырыдыышкын ажылдакчылары көжүп чоруур ийи түс ажыг клубту дерээн. Бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери болгаш оларның шефтери — профессионал артистер «Билиг» цитилелининиң область салбырының активчилери-биле кады ыраккы суурларны, ажыл-агыйларның хову турлагларын кезип чорупканнар. Олар ажыл-ишчилерге лекция, беседаларны номчуур. Дүштеки чапсар үезинде болгаш кежээлерде агитбригадалар концерттерни көргүзерлер.

ЧИМКЕНТ. Казахстанның ногаа плантацияларынга ажаалда ажылдарын Чимкент областың чер ажылдыглары бир дугаарында эгелээн. Витаминниг продукцияның баштайгы чылдазын республиканың мурнуу талазында үлетпүр төптеринче чоруткан. Күр черниң тараажыларынга сөөртүп чедирери-биле эрте бижар капустаны вагоннарда чудуруп эгелээн. Огородтар шөлүн калбартып, ногааларның дүжүдүн бедидип турган, тускайжыттынган ажыл-агыйлар коллективтери бо чылын хоорайлар чурттакчыларын эрте бижар 20 муң тонна ногаа-биле хандырар деп сорулгалыг ажылдап турар, ол болза эрткен чылдаазындан алды муң тонна хөй.

ГРОЗНЫЙ. Грозный хоорайда чаа библиотека баштайгы номчукчуларны хүлээп ап эгелээн. Маяковский аттыг хоорайкыгаштың түдүгжуларын болгаш нефтичилерин ном-биле ол чоок-шулаштырар. Культураның чаа .одаанын фондузунда чээрби муң экземпляр номнар болгаш яазы-бүрүү 200 аттыг солун, сеткүүлдеп бар, номга ынактарның негелдезин ол хандырып шыдаар. Сес миллион ажыг ном фондулуг 500 хире библиотека автономнуг республикада ажылдап турар.

(СЭТА).

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

Тывaның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ниң апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында көрдүнген чүүлдерни болгаш түңнелдерни болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар. Ол чугула партий. жн документилерни кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаа. ры-биле республиканың партия организацилары политмассалыг ажылды калбартып чоруткан.

КАА-ХЕМ СУУР. СЭКП ТК-ниң апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, орта СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннарны болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын, ажылчы чоннарга таныштырып, тайылбырлаары-биле политхүнну районга эрттирген.

Район төвүнден пропагандисчи бөлүктерни бүдүрүлгелерже, совхозтарже чоруткан. Оларның составынга партия райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, лекторлар, пропагандистер кирген. Аңаа ниитизи-биле 22 партия, совет ажылдакчызы, 16 ажылагый удуртукчузу, 28 специалист киришкен. Олар 40 лекцияны номчаан, 16 беседаны кылган болгаш өске-даа хемчеглерни эрттирген. Орта ниитизи-биле чеди мүң ажыг кижи олурушкан. Райкүүскомнуң даргазы М. П. Бесмертных «Тиилелге» совхозта, СЭКП райкомунуң секретары Ю. А. Захаринский «Кок-Тей» совхозка, райкүүскомнуң даргазының бирги оралакчызы А. И. Семенов «Кара-Хаак» совхозка политхүнү эрттиреринге киришкен.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга тайылбырлаар ажылды партия организацилары уламчылап турар.

ЭРЗИН. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң, аңаа чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлаар ажылды районда бо хүннерде чорудуп турар.

Район төвүнден совхозтарже партия райкомунуң бюро, райкүүском кежигүннерни баштаан бөлүктерни чоруткан. Олар совхозтар төвүнге, хөйжу бригадаларга, хову турлагларынга лекцияларны номчаан, илеткелдерни кылган, ужуражылгаларны эрттирген.

«Чаа орук», «Нарын» совхозтарда, райпода, № 5 мехколоннада партия организацилары бо чүгүле ажылды эки чорудуп турар.

ТЭЭЛИ. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга тайылбырлап, таныштырар ажылды СЭКП Бай-Тайга райкому болгаш партия организацилары организастыг чорудуп турар.

Бо чүгүле партийжи документилерни пропагандалаарынга тураскаатқан политхүнну районга эрттирген. Орта СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның удуртукчулары, специалистер киришкен. Ол хүн эрткен лекция, беседаларга, ужуражылгаларга үш муң ажыг кижи киришкен. Аңаа 114 кижи чүве чугаалаан, ажыктыг саналдарын берген, ажылда чамдык четпестерни эдер талазы-биле сүмелерин киирген болгаш амыдырал хандырылгага хамаарышкан негелделерни кылганнар.

Политхүнүң эрттиреринге СЭКП райкомунуң бирги секретары А. С. Дембирел, райкүүском даргазы В. Х. Суге-Маадыр болгаш өскелер-даа киришкен.

Пленумнуң болгаш сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга тайылбырлаар ажылды партия организацилары уламчылап, ону районнуң мурнунда салган сорулгалар-биле холбап турар.

МИНСК. Күрүнеиниң № 11 подшипник заводу бодунуң продукциязын даштыкы 32 чуртче экспорттап турар. Бо будүрүлгениң кылыгларының эң хөй алыкчылары — Экономниктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар. Бо чылын Польшаже, Венгрияже, Болгарияже, Герман Демократтыг Республикаже каш-даа миллион подшипниктерни чорудар.

ЧУРУКТА: подшипниктер хааржаттакчыларының бригадири В. Д. Нестерович болгаш экспорт талазы-биле сайгарылга киддизиниң начальнигиниң оралакчызы М. И. Сидоров ГДР-же чорудары биле савалап хааржаттаан подшипниктерни хынап турлар.

Г. СЕМЕНОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

НАРЯД ЧОК ЗВЕНОЛАР

МИАССКОЕ. (Челябинск область). (СЭТА). «Вперёд» совхозтуң картофельчилери механизаторларының эвээш составы-биле ажылдаза-даа, ону олуртурунуң бедик темпизин чедип алган. Область эң-не хөй дээн 1300 гектар шөлдү ында чүгле наряд чок ажылдаар звенолар харыылап турар. Олар узамдыгышкынныг час болган-даа болза, боттарынга бедик нормаларны алгаш, ажылдың хемчээлин улгаттырар арганы бээр эртемненнериниң сүмелерин калба-биле ажыглап турар. Ол бүгүнүң түңнелинде үк ажыл-агый мурнакчыларының одуруунда кирген.

БҮДҮН-ЧАРТЫК АЙ АРТКАНДА

Республиканың ажыл-ишчилери бо хүннерде «Тываның 40 чылынга—шалыпчы 40 неделя!» деп кыйгырыының адаа-биле социалистиг чарышты улам өөскүткен. Кедээнің ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш туржуп турар. Майның он алдының медээзи-биле алырга, үк планнарның районнар аайы-биле күүселдези мындыг байдалдыг:

(хуу-биле)

Районнар	Эът	Сүт
Республика	**59,3**	**67,3**
Бай-Тайга	**47,5**	**53,5**
Мөңгүн-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	**60**	**68,1**
Өвүр	**68,9**	**56,3**
Сүт-Хөл	**50,1**	**64**
Чөөн-Хемчик	**38,5**	**73**
Улуг-Хем	**54,9**	**67,4**
Таңды	**63,8**	**69,9**
Бии-Хем	**63,3**	**65,2**
Тожу	**99,7**	**58,6**
Каа-Хем	**61,8**	**72,6**
Тес-Хем	**62,2**	**54,9**
Эрзин	**24,8**	**43,1**
Кызыл	**77,9**	**69**

Он бирги беш чылдың дөртку чылының бирги чартыында республика күрүнеге чеди муң тонна эът садар тургаш, майның он алдыга чедир 4151 тонналы саткан. Эрткен чылдың бо үезинде 3926 тонналы саткан турган. Эң хөй эътти—1180 тонналы — Кызыл район дужаар ужурлуг. Үк район 920 тонна эътти дужаагаш, социалистиг чарыштың мурнуку одуруун эдлеп, республикада план күүселдезининиң талазы-биле ийнги черде чорун турар. Хөй эът дужаар районнарның бирээзи — Улуг-Хем. Ол район 920 тонналы дужаар тургаш, 505 тонналы дужааган. Ында план күүселдезиниң хожудан турарын таблицадан илдеп. Эң эвээш планныг (130 тонна) Тожу район 129 тонналы дужаап, чартык чыл планын барыкла күүседип турар.

Бирги чартык чылда күрүнеге эът садар планнарын «Ак-Чыраа», «Май 1», «О. Шынаа» болгаш «Шамбалыг» совхозтар ажыр-ажыр күүсеткилеп алганнар. Куш фабриказы, «Шивилиг», «Кызыл тук» совхозтар планнарын күүседир чоокшулаан. А «Тээли» совхоз 118 тонналы дужаар тургаш, дөңгүп-ле 10 тонналы дужаап, хамык ажылагыйларның сөөлүнде чорун турар. «Чодураа», «Кызыгаар», «Искра», «Чаа орук», «Нарын», «Мөрен» болгаш Ленин аттыг совхозтар план күүселделин үжен хуу безин чедирбээн. Он чеди совхоз онаалдазының чартыынга чедир эът дужааваан.

Республика чартык чылда күрүнеге 13500 тонна сүт садар планныг. Май он алдыга чедир 9084 тонна саттыган. Бо коргүзүг эрткен чылдың дөңгелиниден барыкла дөрт чүс тонна эвээш. Эң хөй сүттү—2950 тонналыны — Бии-Хем район дужаар, оон 1921 тонналы дужаап, ооң дараазында (2780 тонна) Таңды район 1941 тонналы дужаагаш, үшкү черде келген. Оон дараазында Улуг-Хем район (1780 тонна) 1199 тонналы дужаап, шоолуг чер албайн турар. Эң эвээш сүт дужаар планныг Өвүр—120 тонна— 67 тонналы дужаагаш, 140 тонналы дужаар Тожу, 240 тонналы дужаар Эрзин, 280-ни дужаар Бай-Тайга районнар чарыштың сөөлгү одуруунда чоруп турар.

Чылдың бирги чартыында күрүнеге сүт садар планнарын «Совет Тыва» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар ажыр-ажыр күүсеткилээн. «Коммунизмниң херели», «Доң-Терезин», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар база мурнуку одуругда чоруп турар. Ленин аттыг совхоз 54 тонналың 17 тонналызын, «Нарын»—68 тонналың 24-үн, «Тес-Хем» 100 тонналың 37-зин, дужаап, үк ажылга хожудап турар.

Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле чартык чыл планнарын күүседириниң хүүсаазы хүн келген түдүмна эвээжкеи турар. Чер-черде партия болгаш ажыл-агый органнары, хөй-ниитиниң организацилары планныг онаалдаларның болгаш социалистиг хүлээлгелеринин долдур болгаш ажыр күүсеттингеи турарын чедип алыр херек.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Партия болгаш Советтер амыдыралы

ИДЕЙ-ПОЛИТИКТИГ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.), апрель (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринде совет аныяк салгалды кижизидериниң стратегтиг программазын ажылдап кылган. Ол программа совет кижи, өг-бүле бүрүзүнүң үндезин эрге-ажыктары-биле, чурттуң социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал депшилгезиниң негелделери-биле тодаргайлаттынып турар.

Партийжи ук негелделерге дүүштүр студент аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң айтырыгларын улам күштелдирериниң дугайында тодаргай планны күрүнениң Кызылда башкы институдунуң ректорады, партбюро болгаш институттуң хөй-нийти организациялары ажылдап кылган. Ол планда СЭКП-ниң программныг эң чугула сорулгазын боттандырарынга бүгү талазы-биле сайзыраңгай кижини кижизидерин — оолдарны болгаш кыстарны эртемниг, марксисчи-ленинчи мировоззрениеге кижизидерин онзалап көрген.

Аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле бүгү ажылды амыдыралдың бистиң мурнувуста тургузуп турар бедик негелделериниң деңнелиинге чедир көдүрер болгаш өөредилге болгаш кижизидилгениң нарын айтырыгларын херек кырында шиитпирлеп турар коммунистиг тургузуушкуннуң айтырыглары-биле холбаалыг болурун чедип алыр ужурлуг бис. Марксизм-ленинизм кафедразы бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга ниитилел эртемнериниң амыдырал-биле холбаалыын, ол эртемнерни башкылаарының мурнакчы арга-методтарын экижидериниң дугайында хемчегни ап турар. Бо өөредилге чылының бирги семестриниң түңнелинде ук эртемнерге экзаменнерни студентилерниң 64,4 хуузу чүгле дөрт болгаш бештерге дужааганнар. Марксисчи-ленинчи философияга, СЭКП төөгүзүнге болгаш эртемниг атеизмниң үндезиннеринге бедик көргүзүглерни филология болгаш география факультеттериниң студентилери көргүскеннер.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезин күштелдирер дугайында айтырыгны партбюронуң, ректораттың, партия организациязының, институт советиниң болгаш өске-даа хөй-нийти организацияларының хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып келген. Бо айтырыг талазы-биле әлзэн ажылдар чоруттунган болгаш, эвээш-биче-даа болза, чамдык дуржулга бисте бар апарган. Институт бодунуң туруп келген чылдарының дургузунда студентилер ортузунга политинформацияларны доктаадып каан хүннеринде эрттирип турары чаңчыл апарган. Партия, чазактың эң чугула шиитпирлеринге хамаарышкан айтырыгларны марксизм-ленинизм кафедразының башкылары политинформация хүннеринде студентилерге тайылбырлап берип турарлар.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң дугайында чугаалап турргаш, оларның ортузунга коммунистиг кижизидилгениң ажылдарын хүн бүрү боттандырып чорудуп турар институттуң хоочун башкылары Х. О. Ондар, С. С. Салчак, К. Б. Салчак, Л. П. Салчак, С. К. Чоксум, В. И. Данилейко, Е. Б. Салзынмаа, А. И. Бирюкова, М. М. Гаврилова, Д. Б. Баранова болгаш өскелерни-даа адавайн барып болбас.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң бир хевири — аныяк лекторларның школазы. Ооң удуртукчузу — Л. С. Очур-оол. Институттуң үшкү курзунуң студентилери марксизм-ленинизм кафедразының болгаш өске-даа кафедраларның кол специалистериниң дорт киржилгези-биле тускай лекцияларны дыңнап, лекторжу мергежилдиң баштайгы билиглерин алырлар. Дөртку курска боттарының ажылдап кылган илеткелдери, лекциялары-биле чон ортузунга лекция пропагандазын чорудуп эгелээрлер. Эрткен чылын студентилер беш чүс ажыг лекцияларны номчаан.

Бо өөредилге чылындан эгелээш институтта интернационалчы клуб бодунуң ажылын эгелээн. Ол клубтуң кежигүннери филология болгаш физика-математика факультеттериниң студентилери ноябрьда Латин Американың чурттарының хосталга дээш туржуп турар улустары-биле эп-сеткил каттышкылгазының митингизин, аңаа тураскааткан неделяны эрттирген. Физика-математика факультединиң үшкү курзунуң студентилериниң эгелекчи саналын ёзугаар Никарагуаның школачыларынга өөредилге херекселдери: кыдырааштарны, демир-үжүктерни, карандаштарны, уруглар номнарын саткаш, тускай белек кылдыр чоруткан. Институттуң студентилери бо чылын Тайбың фондузунче 400 рубльди шилчиткеннер. Делегейде тургустунуп келген дүшкүүрлүг байдалды студентилер дүвүрээзин-биле, көрүп турар. Студентилер Барыын Германияның чазааның баштыңы федералдыг канцлер Гельмут Кольдуң адынга тайбың дугайында Кыйгырыгны чоруткан. Ол кыйгырыгның адаанга 419 студент аттарын салган.

Студент аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинге күш-ажылчы кижизидилге улуг рольду ойнап турар. Республиканың улус ажыл-агыйының кол-кол тудуттарынга студентилерниң тудугжу отрядтары сөөлгү каш чылдарның дургузунда үзүктел чок киржип, боттарының улуг-хуузун киирип келгеннер. Совет Тываның бо юбилейлиг чылын төлептиг уткуур сорулга-биле ам институтта студент-тудугжу отрядтарны тургузары доозулган. Бо чылын республиканың улус ажыл-агыйынга чеди отряд, бир отряд Волгоград обласка барып ажылдаар. Студент тудугжу отрядтарга ажылдаары-биле 250 ажыг студент боттарының билдириишкиннерин киирген-нер. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарга болгаш Ак-Довуракка ажылдаар отрядтарның командирлери бо чайын кылыр ажылдарының кээргээлерин чарып алган. Апрель 21-де болуп эрткен Ленинчи коммунистиг субботник студент тудугжу отрядтарга шылгалда болган. Ол хүн бүгү отрядтар хоорай чаагайжыдылгазының херээнге долу составтыг киришкеннер.

Бо чылын институтта хоорайның № 1, 2, 4, 8, 14 школаларында өөреникчилер ортузунга ажыл чорудары-биле педотрядты база тургускан. Ол отрядтың кежигүннери орус дыл, литература, математика болгаш танцы, авиамодель бөлгүмнерин удуртуп, школаларда пионер вожатыйларының ажыл-чорудулгазынга практиктиг дузаны чедирип турарлар.

Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур белеткелдерниң амгы бо хүннеринде совет улустарның акы-дуңмалышкы найыралының, ленинчи национал политиканың чайынналчак тиилелгелериниң дугайында янзы-бүрү лекция, беседалар, кежээлер, ак-көк отчугаштар үргүлчү болгулаар. Апрельдиң дургузунда институттуң студентилери партия болгаш совет ажылдарның хоочуннары база чогаалчылар-биле ужуражылгаларны эрттирген. Чогаалчы, партия ажылының хоочуну, Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы М. И. Пахомов-биле филология факультединиң студентилериниң ужуражылгазы солун болган. Ол ужуражылганың үезинде студентилер Тыва Арат Республиканың тургустунганы база тыва, орус чоннуң аразында эп-найыралдың төрүттүнүп келгениниң дугайында солун чүүлдерни кичээнгей-биле дыңнааннар. Педагогика болгаш филология факультеттериниң студентилери Тываның база бир хоочун ажылдакчызы Танов Седип-оол-биле ужурашканнар.

Идей-политиктиг кижизидилгениң тургустунганын, ооң студентилер ортузунда дээштиин нийти политиктиг практиканың түңнелинде көрүп болур. Нийти политиктиг практиканың кол ужурутказы болза студент кижи бүрүзүнүң өөредилгезинге, хөй-нийти ажылынга канчаар киржип турарын, ол ышкаш бодунуң политиктиг билиин канчаар бедидип турарын түңнеп үндүрериниң бир аргазы. Февраль айда болуп эрткен нийти политиктиг практикага киришкен муң ажыг кижи (оларның чүгле 83-ү аттестация албаан) боттарының өөредилгезинге, хөй-нийти ажылынга идепкейлиг болуп турарын көргүскен. Нийти политиктиг практиканың ийиги түңнел аттестациязы күзүн октябрь-ноябрь айларда Ленинчи зачёт-биле доостур.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезинде чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер база бар. Ындыг четпестерге хамыктың мурнунда ап чорудуп турар хемчеглерниң чамдыкта дээш чогун, эрттирип турар политинформацияларның болгаш өске-даа ажылдарның эреңгей болуп турарын айтыры чугула. Институттуң партбюрозу, ректорат болгаш ВЛКСМ комитеди ол четпестерни билир болгаш оларны эдериниң хемчеглерин ап турар.

В. БИЧЕ-ООЛ,

Кызылдың башкы институдунуң партия организациязының секретарының оралакчызы.

«ЫНАК АЖЫЛ — ААС-КЕЖИИ»

Уран мергежилдиг усдарган Александр Константинович Матвеев (**чурукта**) Херсонда Коминтерн аттыг судно бүдүрер болгаш септээр заводта алдан ажыг чыл ажылдап турар. Ажылчын календарь ёзугаар ол ам-даа элек... XXI чүс чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар. Чаңгыс-ла ол бүдүрүлге черинге алдан ажыг чыл ажылдааны — маадырлыг чорук, улуг аас-кежии-дир! Дарган Матвеев эрткен бүгү он бешки чылдарның даалгаларын хуусаа бетинде ажыр күүседип келген.

1921 чылда он дөрт харлыг Александр дээр бичии оол Спозитонуң судно бүдүрүлгезинге ажылдап эгелээн.

— Аар-берге-даа чыл болган. Хамааты дайынның сөөлүнде хоозураашкын ол үеге чедир чайлаттынмаан турда-ла, аш-чут эгелээн. Ынчаарда судно септээр бүдүрүлгеге ажылдап турган ачам мени бызаңчыга өөредип каар бодаан, ынчалза-даа мен бодум демир-деъс аймаанче хандыкшый берген мен. Токарь апарган мен. Чалыы назын дээрге, амыдыралдың эртени деп улус чугаалаар болгай. Мээң эртеним дээрге, мээң Төрээн чуртумнуң эртени болган. Бистер кады-ла өзүп келдивис — деп, Матвеев сактып чугаалап турар.

1924 чылда Ленинниң адыбиле адаан баштайгы чүък пароходун кылгаш, сугже эжиндирип киирген чай үезин Александр Матвеев черле утпас. Ооң заводунуң ажылчыннары-биле Шмидт аттыг мастерскаяның аразынга баштайгы чарышты база-ла утпаан!

Үе берге-даа турган, ынчалза-даа ындыг каңналышкын, быжыгыышкын чок болган болза, дайынның аар-берге чылдарын чүктеп эртип шыдавас турган ийик. Заводтуң ырак тывылче сөөртүп үндүрген дериглелерин бежен градус чедип турар соок үезинде ыяш серилерниң адаанга эптеп турганнар. Биске кидис идик-даа, чылыг хеп-даа чок турган. Станоктар аразынга одаглар салып алгаш, ажылдаар турдувус — деп, хоочун кижи сактып чугаалап турар.

Чуртка ол хире аар-берге үеде Матвеев коммунист апарган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ол Михаил Иванович Калининниң холундан Күш-ажылдың Кызыл Туг орденни алган. Дайын соонда заводту катап тургузарынга киришкени дээш Матвеевти «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Ооң бичии-ле соонда — Октябрь Революциязы орден болгаш УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин алган.

Токарь Матвеев — республиканың транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы, Херсоннуң хүндүлүг хамаатызы, хоорсоветтиң 1946 чылдан бээр депутады болгаш күүскомунуң кежигүнү. Адаанда чурукта мастериниң холу.

Г. ЯЧМЕНЕВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОГААДЫКЧЫ ИНИЦИАТИВАНЫ ХӨГЖҮДЕР

СЭКП-ниң политиктиг угланышкынының үргүлчүлелдиин болгаш чайгылыш чогун партия ТК-ның февраль болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнары база катап бадыткап көргүскен. Ол угланышкын бүгү чоннуң үндезин эрге-ажыктарынга бурун дүгжүп, оларның бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүүшкүнүн болдурган.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленуму улус депутаттарының Советтериниң ажылын улам ыңай экижидерниң талазы-биле калбак программалыг улуг хемчеглерни ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко бүгү улусчу күрүнени улам ыңай быжыглаарынга, социалистиг демократияны сайзыраңгайжыдарынга Советтерниң ролюн аңаа демдеглээн. «Массаларның инициативазын болгаш чогаадылгазын калбартып хөгжүтпейн, ниитилел амыдыралының кол айтырыгларын шиитпирлээринге оларның эң-не идепкейлиг киржилгези чокка, ол ажылды күүседири болдунмас. . .» деп, ол чугаалаан.

Улус депутаттарының Эрзинде чер-чер Советтери бо айтырышкыннарны ажыл-агыйынга тодаргай удуртулга болдурган болгаш моон соңгааргы сорулгаларны аңаа дүүштүр планнап кылган. Бо талазы-биле чер-чер Советтериниң сагыш салыр чүүлдери-ле хөй.

Районнуң экономиказының кол адыры —мал ажылы. Ол талазы-биле бо чылдың бирги кварталында чамдык чедиишкиннер чедип алдынган. «Нарын» совхозтуң № 4, 2, «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадалары бо чылдың баштайгы кварталында малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эки көргүзүглерлиг ажылдааннар. Олар социалистиг чарышка бирги кварталдың түңнели-биле тиилекчи болуп үнгеннер. Ниитизи-биле районнуң 22 хойжузу төрүүр чүс башка онаалтыр 100-108 хураганны ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ындыг-даа болза, боттарының девискээринде турар ажыл-агыйларында байдалды контрольдаар, оларны тодаргай удуртур талазы-биле улус депутаттарының район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнарының ажыл-чорудулгазында четпестер, ажыл-агыйжы эвес чоруктар эвээш эвес. Районда мал бажының өзүлде темпизи чавыс. Чамдыктары харын-даа эвээжеп турар. Төрүүр чүс баш малга онаалтыр ап турар чаш төлдүн баш саны база куду болган. Чижээ, «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтар төрүүр чүс баш инекке онаалтыр 34-35 бызаа алган.

План күүселдези кайы-даа коллективке хоойлу болгай. СЭКП ТК-ның бо чоокку үелерде болгулаан Пленумнарынга ол дугайында онзагай демдеглеп, декабрь (1983 ч.) Пленуму күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 1 хуу бедидерин, продукцияның бот-үнезин немей 0, 5 хуу чиигедирин биске даалга кылдыр берген. Ындыг турбуже, бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът, сүт садарының планын район күүсетпээн. Ол дээрге чамдык ажылдакчыларның талазындан дааңган ажылынга ээ-харыысалга чок чоруун көргүзүп, план чурумун үреп турарының чылдагааннарындан болган дээрзин айтыр апаар.

Мал ажылын чедиишкинниг хөгжүдериниң кол үндезини чер ажылы болур. Ону сайзыраңгайжыдары — чугула сорулга. Бо талазы-биле Эрзинниң район, көдээ Советтериниң хүлээп алган шиитпирлери эвээш эвес. А күүселдези кошкак. Чамдыктары шуут саазын кырында артып турар. Районда чер ажылының зона системазын ажыглап эгелээн-даа болза, ооң түңнели билдинмес. Ылаңгыя бо чылдың часкы хову ажылдары орайтап эгелээн. Часкы тарылгага белеткел кошкак болган.

Мындыг четпестер чер ажылынга чылдан чылче катаптаттынып келген дизе частырыг болбас. Үрезиннерниң шынары чогуур кондициязынга четпезинден, органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни шөлдерге чедиштир төкпейн турарындан, чайгы болгаш күскү чер андарылгазының планнарын күүсетпейн келгенинден чыл санында тараа болгаш мал чемнериниң культураларының дүжүдү чавыс болуп келген. Ооң чижээнге эрткен чылдагы байдалды киирип болур. Тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 6 центнер дүжүтү алган.

Районнуң совхозтарында суггаттыг черлерниң шөлүн калбартыр, ооң уламындан хөй дүжүттү ап болур аргалар бар. Чижээ, «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарда 350 гектар шөл бар, а оон ап турар дүжүт суггат чок черлерден дээредевес. Тараанын, мал чемин суггаттыг черлерни совхоз бүрүзүнге калбартып турда, хөйнү өстүрүп ап болур арганы чер-чер Советтериниң күүскомнары чедир ажыглавайн турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко мынча дээн: «Советтерниң ажыл-херээниң ажыктыын бедидер, ёзу барымдаалаарының кандыг-даа чүүлдерин чайладыр...» Ону удуртулга болдуруп, ээ-харыысалгалыг ажылдакчы бүрүзү шугдунуп, чогаадыкчы инициативаны өстүрүп, үениң негелдезин ёзугаар ажылдаар ужурлуг. Ынчан планныг онаалда-даа күүсеттинер, салган сорулга-даа боттаныр. Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуурунга магадылал тургустунар.

Д. ЧАМЗЫРАЙ.

ҮЖЕН ЧЫЛ ИШТИНДЕ

Шулуу Доспан үжен чыл бурунгаар тракторист-машинистиң курузун доозуп алган. Ооң механизатор, чолаачы болур дээн күзели ынчаар боттанган. Оон бээр Чааты, Торгалыгның ховуларынга чер андарып, үрезин чаштырып, тараа кестирип, ажаап ажылдап келген. Ол төрээн совхозунуң экономиказын быжыглаарынга үлүүн киирип, үжен чыл дургузунда тракторга, комбайнга, адак соонда машинага ажылдап, кызымак болгаш чүткүлдүг чоруун көргүскен.

Хоочун механизатор партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, бригадирлеп-даа, механиктеп-даа чораан. Шулуу Маадыевичиниң хөй чылдарда ажылга кызымаа эш-өөрүнүң бедик хүндүткелин чаалап алган. Ооң ажылы коллективинге үнелеткен. Хүндүлел бижиктер-биле ол хөй удаа шаңнаткан. Тоску болгаш оңгу беш чылдарның түңнелинде ол «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдектеринге төлептиг болган. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Шулуу Маадыевич кандыг-даа техникага ажылдаанда ооң үрелиишкин чок, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче, ону камныг эдилеп, техниктиг ажаалдазын доктаамал чорударынче кичээнгейни салыр чаңчылдыг. Дуржулгалыг чолаачы аныяктарга дагдыныкчы болбушаан, оларга боттуг дузаны чедирип, дуржулгазын дамчыдып берип турар.

Хөй чылдарда механизаторлап ажылдааш, ол үш чыл мурнунда «ГАЗ-52» маркалыг автомашина хүлээп алган. Бо машиназы чүс-чүс километр орукту эрткен. Эрткен үш чылда ооң машиназы улуг септелгеге кирбээн.

Чолаачы кывар-чаар материалдарның камналгазын чедип ап келген. Шулуу Маадыевич хөй-нийти ажылынга идепкейлиг. Ол — СЭКП Улуг-Хем райкомунуң кежигүнү, дружинник. Чодураа салбырда улусчу контроль бөлүүнүң хайгыылчызы.

Шулуу Маадыевичиниң кадайы Кызан Доңгаковна — Маадыр-ие. Доспаннарның өг-бүлези он ийи уругну кижизиткен. Оларның оолдар, уруглары төлептиг кижилер болган. Олар эмчи, повар, чолаачы, механизатор мергежилдерни чедип алгылаан, республиканың аңгы-аңгы булуңнарында ажылдап, чурттап чоруур.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозта коммунист Шулуу Маадыевич Доспан Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг күш-ажылы-биле уткуп алыр сорулгалыг ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Дуржулга станциязының үрезин ажылының килдизи дуржулгага хереглээр үрезинни шиңчилээр талазы-биле улуг ажылды тарылга мурнунда кылып дооскан. Килдистиң ажылдакчылары янзы-бүрү культураларның үрезиннериниң өзүүчел шынарын илередип, бот-деңзизин тодарадып, бичии-бичии хаптарга уруп турганнар. Бо болгаш өске-даа ажылдарны шын болгаш ылаптыг кылганындан дуржулганың түңнели улуг хамаарылгалыг болур. Ынчангаш оларның харыысалгазы улуг.

ЧУРУКТА (солагай таладан): улуг техник Р. Ламажап, ажылчын Р. Ооржак, улуг техник Т. Филатова, ажылчыннар В. Вдовина, Е. Оюн ажыл үезинде.

А. ЗАИЦЕВТИҢ фотозу.

КҮРСТРАХОВАНИЕ

Страхованиениң хевирлери янзы-бүрү. Республиканың хоорай, суурларының хөй санныг чурттакчылары страхованиениң ачы-дузазын ап турар. 1983 чылда Тыва АССР-ниң күрстрахование инспекциязы үрелген, читкен эт-сеп, автомашина дээш хамаатыларга 162400 рубльди төлээн. Ол — бир чижек.

Транспорт камгаладыры — күрстрахованиениң чаа хевириниң бирээзи. Ооң ачы-дузазын ажыглап турарлар хөй, автотранспорт озал-ондакка таварышканда, читкенде когаралды ооң ээлеринге төлеп турар. 1983 чылда транспорт ээлеринге 85.800 рубльди төлээн.

Чамдык районнарның күрстрахование инспекцияларында страхованиениң бо хевирин — автотранспорт камгалалын чонга чедир тайылбырлавайн турар. Чижээ, Тожунуң, Барыын-Хемчиктиң күрстрахование инспекцияларының ажылдакчылары бирги кварталдың планын чедир күүсетпээн.

Күрстрахование инспекцияларында Совет Тываның 40 чылынга социалистиг чарыш калбарган. Ооң мурнуку одуруун Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарның, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларның күринспекциялары баштап турар. Ук коллективтер база оон-даа өске инспекциялар бо чылдың бирги кварталында эки ажылдаан.

О. КАРА-ООЛ.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ДЕМНИГ АЖЫЛЫВЫС-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчылары бо хүннерде «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган. Ооң түңнелин чеди хонуктап үндүрүп, мурнакчы бригадаларны, цехтерни адап, оларның аттарын коллективтиң ажыл-амыдыралын чырыткан хана-солунга көскү кылдыр бижип турар. Бистиң ол хана-солунувус бо чылын Тываның байырлалынга тураскааттынган. Чеди хонуктуң түңнелдерин үндүрген бүдүрүлге хуралынга бригаданың канчап, кандыг арганы ажыглап тиилекчи болганын чугаалап турар бис.

Чарыштың негелделери хөй талалыг. Чоннуң амыдырал хандырылга албанының ажылдакчыларының ажылы онзагай. Чурттакчы чондан кирген чагыглар күүседип турар болганывыста, бүдүрген продукцияның шынары — чугула айтырыг. Неделяның четверг хүнү бүдүрүлгеде продукцияның шынарын хынаар хүн кылдыр доктааттынган. Шынар комиссиязы ол хүн цехтерни кезип, бригада бүрүзүнүң дараан хевиниң, септээн идиктиң, тырттырган фото-чуруктарның шынарын хынаар. Ооң түңнелин бүдүрүлге хуралдарынга чугаалашкаш, продукцияның шынары негелдеге дүүшпес болза, ооң чылдагаанын тодарадыр, мастерлер-биле быжыкчылар сүмележир. Ынчангаш бригада бүрүзү ажылынга чемелээшкин албас дээш ажылдаар сорулгалыг.

Он бирги беш чылдың дөртку чылының баштайгы кварталы доозулган. Кварталда багай эвес ажылдаан бис деп чугаалап болур. Бирги кварталдың планныг онаалдазы 102,5, районнуң көдээ черлериниң чурттакчы чонунга ачы-дуза чедирериниң планы 104 хуу күүсеттинген.

Бирги кварталда цехтер, бүдүрүлгелер шупту эки ажылдаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи Б.-К. А. Ооржак удурткан чиик хеп даараар № 1 бригаданың даараныкчыларының ажылы өскелерге үлегерлиг. Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда олар чоруп турарлар. Бригадада күш-ажылдың сагылга-чуруму эки, чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар чок. Даараныкчыларның профессионал мергежилин бедидеринче кичээнгей улуг, ынчангаш даараныкчы бүрүзү эжин солуп шыдаар. Бригаданың бүдүрүп турар продукциязының шынары эки. Даараныылга цегиниң бригадалары чагыгларның хуусаазында күүселдезин чедип алган. Чурук тырттырар, шак септээр, баш дүгү таарар цехтер бирги кварталда багай эвес ажылдаан. Мурнакчыларның арга-дуржулгазын өскелерге өөредир хемчеглер алдынып турар.

Бисте бүдүрүлгениң хоочуннары эвээш эвес. Коллективтиң ажыл-ижинге оларның үлүг-хуузу биче эвес. Олар — аныяктарның дагдыныкчылары. Хоочуннарның үлегер-чижээ-биле дуржулгалыг даараныкчы болганнар бисте бар. Даараныылга цегиниң № 3 бригадазының бригадири С. Т. Байкара, даараныкчы-мастерлер О. К. Сат, Х. К-Х. Ондар, бригадир Б.-К. А. Ооржак, идик даараар, септээр мастер А. А. Муха болгаш оон-даа өскелерниң өөреткен аныяктары бөгүн олар-биле кады ажылдап турарлар.

Коллектив хоочуннары — З. Д. Ойдуп, Х. К.-Х. Ондар, Б.-К. А. Ооржак оларның ак сеткилдиг күш-ажылы орденнер, медальдар-биле, социалистиг чарыштың тиилекчизи хөрек демдектери-биле демдеглеттинген. Олар ажылының арга-дуржулгазын аныяк эш-өөрүнге күзелдии-биле дамчыдып турарлар. Чижээ, аныяк даараныкчылар А. Доңгак, З. Сарыглар дагдыныкчыларының арга-сүмези-биле мергежилиниң чажыттарын бүгү тала-биле шиңгээдип ап турарлар.

Көдээ черлерниң чурттакчыларынга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирериниң арга-хевирлери калбарган. Районнуң совхозтарының ажылчылары, малчыннар амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын ында комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын дамчыштыр ап турар. Ындыг-даа болза чугула бо айтырыгда четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Суурга чедип, чагыглар хүлээп алырда, машина биске албан херек. Транспорт айтырыы бүдүрүлгеде багай тургустунуп турар. Машина чогундан, көдээ суурларга график ёзугаар чедип шыдавайн баар таварылгалар бар. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобаазазы автомашиналарны артык кезектер-биле чедир хандырбайн турар. Ажылга ол саадаашкыннарны болдуруп турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын хуралдарга доктаамал чугаалажып турар бис. Сагылга-чурум хажыткан чорукту бригаданың азы цехтиң хуралдарынга сайгарып чугаалажыр. Маңаа ылаңгыя коммунистерниң, мурнакчыларның үлегери улуг. Коллективтиң кол өзээн олар тургузуп турар.

Бо чылдың бирги кварталының түңнелин үндүрүп тура, четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрдүвүс. Четпестерни чайладырының аргалары тодараттынган. Ол ёзугаар ажылдаары көрдүнген.

А. САРЫГЛАР,

амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде партия организациязының секретары.

Бөгүн — Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының хүнү

Крым область. Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш Улустарның найыралы орденнерлиг Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер лагери «Артекти» — пионерлер республиказы деп санаар. Ол шынап-ла ындыг. Ооң кышкы, чайгы лагерь комплекстери чылдың-на бүгү эвилелдешкен республикалардан болгаш даштыкы чурттардан 27 муң уругларны хүлээп ап турар.
ЧУРУКТА: артекчилер.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ

1922 чылда РКСМ-ниң II Бүгү-россия конференциязынга «Уруглар шимчээшкининиң» дугайында айтырыгны тускай сайгарып көрген. 1922 чылдың май 19 — уругларның коммунистиг эки тура тускайлаң организациязының, тургустунган хүнү болган. Спартак аттыг уругларның коммунистиг бөлүктериниң Төп бюрозу база тургустунган.

Пионер организациязынга В. И. Ленинниң адын тывыскандан бээр бо чылын 60 чыл болуп турар. Ол тураскаалдыг болуушкунга аныяк ленинчилерниң Бүгү-эвилел марыжының дараазында үе-чадазын тураскааткап. Ол Ленинниң ады кижи бүрүзүнүң чүрээнде», «Партияга шынчы чорууувусту ажыл-херээвис-биле бадыткаар бис!» деп девизтиң адаа-биле чоруп турар.

Пионер шимчээшкининиң төөгүзү, Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының дуржулгазы — бистиң чурттуң маадырлыг оруунуң кайыдаа үелеринде пионерлер Ленинчи комсомолдуң удуртулгазы-биле партияның үндүрген шиитпирлерин күүседиринге идепкейлиг киржип келгеннер. Бижик билбес чорукту узуткаарынга, коллективизацияга киржири, баштайгы беш чылдарның планын күүседиринге киржилге — пионер отряды, пионер дружиназы бүрүзүнүң дорт херээ апарган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга болгаш тылга, дайын соонда чылдарда пионерлер чеже маадырлыг чорукларны кылбаан дээр!

Пионержи салгалдарның алдарлыг эстафетазын бөгүн 20 миллион совет пионерлер хүлээп алган. Оларның дыңзыг холунда — пионержи Кызыл тук. Ол тукта — баштыңчының ады, Ленин орденнери.

Өзүп орар салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге пионер ажылы кол звено болур. Пионер ажылы уругларны В. И. Ленинниң чагыгларынга шынчы сеткил-соруктуг болурунга, коммунистиг партияның болгаш совет чоннуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарынга шынчы чорукка кижизидип, төрээн чуртун улам ыңай сайзыратсын дээш аныяк хамаатыларны чурттаарынга болгаш ажылдаарынга белеткеп турар. Ол ышкаш пионер ажылы уругларны эки, тергиин эки өөрениринге чүткүлдүг болдуруп, хөй-ниитиниң ажыктыг ажыл-херектеринге идепкейлиг болурунче хаара тудуп турар.

Бистиң республиканың аныяк ленинчилери бүгү чурттуң пионерлери-биле када Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнүнге белеткенип келгеннер. Пионержи байырлал дээргеле коммунистерге, комсомолчуларга пионерлерниң кылып чоруткан ажылдарының рапорту болур. Пионерлер чоокта чаа болуп эрткилээн чыыштарынга аныяк ленинчилерниң Бүгү-эвилел марыжының дараазында этавынга хамаарыштыр боттарының ажыл-херээниң, күш-ажылчы херектерниң пионержи беш чылының түңнелин үндүрген. Металлолом, саазын болгаш эм үнүштер чыылдазы, ниитиниң малынга чем белеткели, камналга болгаш хумагалал дээш ниити демиселге киржилге, бойдус камгалалы — бо бүгү оларның ажылының долу эвес даңзызы-дыр. Чүгле эрткен чылын безин республиканың пионерлери болгаш школачылары 3052 тонна сигенни, 1738 тонна будук-бүрүнү белеткеп, 1068 килограмм эм үнүштерни чыып, 400 тонна ажыг картофель болгаш ногаа аймаан өстүрүшкен.

Республиканың школаларында эки ажылдыг, мурнакчы пионер дружиналары бар. Оларга Бажың-Алаак ортумак школазының Николай Островский аттыг, Туранның № 1 школазының Зоя Космодемьянская аттыг, Бүрен-Хем ортумак школазының Павлик Морозов аттыг, Бай-Хаак ортумак школазының Олег Кошевой аттыг болгаш өске-даа дружиналар хамааржыр. Үстүнде адаанывыс дружиналарның пионерлери чүгле эки өөренип турар эвес, хөй-ниити ажылын доктаамал чорудуп турар. Школаларынга чурттанчылел музейлерин, тимуржу командаларны болгаш бригадаларны тургузуп, октябряттарның болгаш интернационалчы найыралдың клубтарын ажыдып, тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржип келгеннер.

Кызыл галстук эдилеп чораан кижи бүрүзүнге пионержи чылдар, байырлыг даңгырак, пионержи чыыштар болгаш одаглар горнинуң база барабанының өткүт үнү кажан-даа уттундурбас. Ол ышкаш бүзүрелдиг улуг эжи — пионер вожатыйын утпас. Бистиң республикада мактал дыг ажылдыг пионер вожатыйлары эвээш эвес. Оларга Любовь Маады, Лидия Оюн, Нина Григорьева, Татьяна Стрига болгаш өскелер-даа хамааржыр. Бо вожатыйлар оолдар, уругларга билиг-мергежилин дамчыдып, оларның төлептиг кижи болуп өзеринге үлүүн киирип чоруурлар. Пионерлерниң болгаш школачыларның кижизидилгезинге пионер шимчээшкининиң, комсомолдуң, Ада-чурттуң Улуг дайынының база күш-ажылдың хоочуннары улуг дузаны чедирип турар. Ук хоочуннарның хөй кезии хүндүлүг пионер деп аттың эдилекчилери. Олар баштайгы аныяк ленинчилерниң одурууңга чораан болгаш Ильичиниң чагыгларынга бүгү назынында шынчы болуп артканнар.

Май 19 — бүгү салгалдың пионерлериниң байырлалы. Республиканың хоорай, суурларынга ол хүн мурнакчы дружиналар, отрядтарның слёттары, митингилер, фестивальдар эртер.

Уругларны организастаары — коммуналарны кижизидерниң дээре оруу деп ленинчи бодалдың шынныын эрткен он-он чылдарның ажылы бадыткап турар.

Ю. ЛОПАТЧЕНКО,
ВЛКСМ обкомунуң килдис эргелекчизи.

БАШТАЙГЫ ЧЫЛДАРНЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕН

В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының төрүттүнген хүнүн демдеглеп тура, Тывага пионер организациязының тыптып келгенин болгаш арат уругларны өөредир база кижизидер ажылга ооң ролюн айтыры солун.

Баштайгы пионер отряды 1925 чылда Кызылдың эге школазынга тургустунган. Ол бөлүктүң кол сорулгазы болза өөреникчи пионерлерниң сагылга-чурумун быжыглаар, өөредилгезиниң шынарын бедидер талазы-биле башкыларга дузалаары, хөй-ниитиниң ажылынга оларның идепкейин көдүрери боор турган.

Совет пионер организациязының болгаш Тывага баштайгы пионер бөлүүнүң ажылының эки дуржулгазын барымдаалааш, Тываның революстуг аныяктарының эвилелиниң 1926 чылда болган ийиги съездизи Тывага пионер организациязын тургузар дугайында тускай доктаалды үндүрген.

Аревэниң ол ийиги съездизи пионер ажылдакчыларының сургуулун организастаарын, АРЭ Төп Комитединиң чанынга пионер шимчээшкининиң ажык-дузазының дугайында аныяктарның болгаш бичии уругларның ортузунга тайылбыр ажылын калбартып чорударын АРЭ организацияларынга съезд даашкан.

Пионер организациязының сорулгазы болза уругларны өөредип кижизидери турган. Пионер отрядтарын хамыктың мурнунда школаларга болгаш улуг сумуларга организастап турган. Национал үжүк-бижик чок турганы, улус өөредилгезиниң системазының тургустунмааны, культура албан черлериниң материалдыг сууру турбаанындан көшкүн чоннуң уругларының ортузунга ажыл чорудары улуг бергелерге таваржып турган.

1930 чылда тыва бижикти тургускан соонда, школаларга өөредилге организастаарын планныы-биле чорудуп эгелээниниң ачызында, республикага пионер шимчээшкини улам калбарган. 1931 чылда 8 отрядка 300 пионер, дараазында чылда — 35 отрядка 1478 пионер турган. 1933 чылда пионерлерниң саны 2400 четкен.

1931 чылдың январь 1-де АРЭ ТК чалыы пионер уругларның революстуг организациязының дугайында саавырны бадылаан болгаш Тываның пионер организациязынга В. И. Ленинниң адын тывыскан. Пионер организациязының кол сорулгазы болза социалистиг ниитилелдиң келир үедеги тургузукчуларын революсчу ёзуга кижизидери болурун ол саавырда айыткан.

Тываның пионер организациязының бир кол чүүлү болза ооң интернационализмге үндезилеттингени. Тыва пионерлер республикага чурттап турган совет хамаатыларының пионерлери-биле үргүлчү кады чыыштар эртирип, ажыл чорудуп турганнар.

* Аныяктарның Коммунистиг Интернационалының (КИМ-ниң) Күүсекчи Комитеди болгаш Совет Эвилелиниң комсомол Төп Комитеди Тываның пионер организациязынга улуг дузаны көргүскен. Пионер отрядтарынга галстуктарны, хепти, барабаннарны, горннарны Москвадан чорудуп берип турган. Пионер ажылдакчылары Москваже барып өөренип тургулаан.

ТАРН пионер организациязының ажылын экижидеринче доктаамал сагып салып келген. Организацияның отрядтары өзүп орган, 1934 чылда 87 отряд турган болза, 1937 чылда 117 отряд четкен.

1937 чылдан эгелеп аревэ кожуун комитеттериниң чанынга пионер бюролары тургустунуп эгелээн. «Реваэ шыны» солун уруглар ортузунга ажылды калбаа-биле чырыдып, бүгү чурттарда уругларның амыдыралын көргүзүп турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында пионер организациязы бодунуң ажылын дайзынны дарый тиилээриниң сорулгазынга чагырткан. Хөй-нити ажылынга киржилге идепкейжээн. Совет болгаш тыва отрядтар дружиналарның каттышкан чыыштарын эртирип, дуржулга солчуп, фронтучу өг-бүлелерге дузалаар тимуржу командаларны организастап турганнар.

1944 чылда, Тыва Арат Республика Совет Эвилелиниң составынга кирген соонда, Тываның пионерлерин Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының хуреэлеңинге хүлээп алган. Совет Тываның чалыы салгалы тиилээн социализм чуртунуң хөй националдыг улустарының чаңгыс эптиг өг-бүлезинге чурттап, ажылдап, өөренип эгелээннер.

О. ТОЛГАР-ООЛ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

ДҮШКҮҮРЕЛДИГ ЧОРУКТУ ЧАВЫРЫЛДЫРАР ДЭЭШ

Совет Эвилели тайбыңның политиказынга шынчы болгаш боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг боо-чепсектерни кызырар дээш шиитпирлиг демисежип турар. Москвага болган совет-испан чугаалажыышкыннарны, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң болгаш Испанияның хааны I Хуан Карлостуң чугааларын делегейниң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап турар.

Испан күрүнениң баштыңының Совет Эвилелинге аян-чоруу, К. У. Черненконуң болгаш I Хуан Карлостуң чугаалары Испанияның парлалгазының, радиозунуң болгаш телевидениезиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Испанияның хаанын Совет Эвилелинге чылыы-биле уткаан болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чорууун чавырылдырарынга бир дөмей сонуургалдыын Москва болгаш Мадрид илергейлээн деп, ЭФЭ информация агентствозу демдеглээн. Дайын кыжаныышкынының эвээжедир дээш күженишкиннер ам кажангызындан-даа артык эргежок чугула деп, К. У. Черненко Кремльге чугаазынга шиитпирлиг медеглээн деп, агентство айыткан. Испания болгаш ССРЭ аңгы-аңгы ниитилел-политиктиг системаларга хамааржып турар-даа болза, ол байдал бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынга моондак болбас дээрзин совет удуртукчу онзалап демдеглээн деп, «Диарио-16» солун бижээн.

Совет-испан харылзааларының калбарганын I Хуан Карлостуң Совет Эвилелинге аян-чоруу херечилеп турар-дыр деп, америк ЮПИ информация агентствозу демдеглээн. Испания болгаш Совет Эвилели Европаның ийи аңгы черлеринде туруп турар, ынчалзажок ол байдал бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынга моондак болбас деп, К. У. Черненко чугаалаан. Чогумчалыг үндезинге ийи чурттарның аразынга харылзааларны хөгжүдеринге Совет Эвилели белен. Боттарының эрге-ажыктарын боо-чепсекти эндере бүдүрери-биле холбаштырган күштер делегейде бар дээрзин совет удуртукчу демдеглээн.

Удур туржуушкундан чавырлыышкынче болгаш кады ажылдажылгаже эргилдени кылырынче бүгү чурттарны совет удуртукчу кыйгырган-дыр деп, Франс пресс агентство дамчыткан. Дең эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцивин шыңгыы сагыышаан, боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти кызырар дээш Совет Эвилелиниң шиитпирлиг туржуп турарын совет удуртукчу медеглээн. Дүшкүүрлүг чорукту боттуг чавырылдырарынга болгаш дайын-кыжаныышкынының чайладырынга идигни бээрин күзээн бүгү чурттар-биле кады ажылдажырынга Москва белен.

Баштайгы согуушкун кылырының америк ядролуг чепсээн Барыын Европаның чамдык чурттарынга тургузуп турары — тайбың херээнге айыылдыг политиканың илерээшкиннериниң бирээзи дээрзин К. У. Черненко база катап айыткан болгаш ССРЭ-ниң принциптиг туружун илергейлээн деп, Англияның **Рейтер** информация агентствозу дамчыткан.

Ядролуг чепсектиг улуг күрүнелер боттарының аразынга харылзааларга тайбын норма-чижектерни сагыыры, ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында хүлээлгелерни алыры чер кырынга тайбынны быжыглаарынга эң чугула чүүл болган турар ийик деп, Москва санап турар деп, Барыын Германияның **АРД** деп телекомпаниязы демдеглээн. (СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА. Чехословак улустуң хосталга дээш демиселиниң болгаш Совет Армияның Чехословакияны хостааныының 40 чылынга алдар кылдыр Праганың эң кол дээн 20 ажыг бүдүрүлге черлери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Прагажыларның ол хүлээлгелери ажыл-агый планнарын күүседиринге чугула ужур-дузалыг боор турар. Праганың бүдүрүлгелери ЧССР-ниң машиналар кылыр үлетпүрүнүң бүгү продукциязының 15 хире хуузун кылып үндүрүп турар.

Чехословакияның аар машина тудуушкунунуң ССРЭже чорудуп турар машиналарының санында «ЧКД-Прага» каттыжыышкынның улуг 30 хуу болуп турарын айтырга-ла, билдингир-дир. Чижээ, ооң кылып үндүрген трамвайлары дыка хөй совет хоорайларда ажылдап турар.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

БЕРЛИН. ГДР-ниң ажылчы чоннары бо чылдың баштайгы дөрт айларында улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол үениң иштинде республиканың национал орулгазы 5 хуу улгатканын дыңнадыгда чугаалап турар.

Чурттуң үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери база-ла даалгаларны чедиишкинниг күүсеткен. Олар үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезин 4,3 хуу чедирген. Ооң түңнелинде олар пландан ажыр 1,7 млрд. марка акшаның бараанарын кылып үндүргеш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6,9 хуу бедиткеннер.

Кедээ ажыл-ишчилер бо чылдың дөрт айларын база эки түңнелдер-биле дооскан. Мал чемнерин чөптүг ажыглап, ажылдың дешпилгелиг аргаларын шиңгээдип, мал кыштагладыышкынын эки организастап турган, олар планнаттынган даалгаларын ажыр күүсеткеш, күрүнеге 10 муң тонна хире эътти, 170,5 муң тонна сүттү, 39 млн. чуурганы немей сатканнар.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

СОФИЯ. Социалистиг чурттарда трикотаж үлетпүрүнүң машиналарынга ажыглаар артык кезектерни кылып үндүрер талазы-биле эртем-техниктиг чедиишкиннерни ажыглаарынга кады ажылдажылганы улам калбартыр айтырыглар талазы-биле чурттар аразының III чөвүлел хуралы Варнада эртип турар. Ону чурттар аразының «Интертекстильмаш» ажыл-агый каттыжыышкынының саналдаанын ёзугаар организастаан. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Совет Эвилелиниң, Румынияның болгаш Чехословакияның төлээлекчилери моон мурнунда хүлээп алган дугуржулгаларының күүсеттингенин чугаалажыр база келир чылга бот-боттарынга бээр чүүлдериниң планнарын дугуржур.

БҮДҮРҮЛГЕ КАЛБАРАР

УЛАН-БАТОР. Күрүнениң Д. Сухэ-Батор аттыг эң улуг полиграфия комбинадында бүдүрүлгени улам калбартыр ажылдар эгелээн. Бо чылдан эгелээш, аңаа солун, сеткүүлдерни парлап үндүрери ийи катап көвүдээр, продукцияның шынары улам экижиир, технологтуг чорудулгалар калбарар.

Амгы үеде ол комбинат чурттуң полиграфия продукциязының 70 хуузун бүдүрүп турарын ооң директору Л. Зундуй СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Ооң материал-техниктиг баазазы чыл келген тудум-на быжыгып, продукцияның технологиязы болгаш шынары сайзырап, экижип турар. Найысылалдың парлакчылары социалистиг чурттарның мурнакчы дуржулгазын үргүлчү өөренмишаан, чаа арга-биле парлаарынче шилчип турар. Ында төп 12 солуннар болгаш 32 сеткүүлдерден аңгыда чылдының 400 ажыг аттарлыг номнарны, хөй санныг канцелярия бараанарын үндүрүп турар.

КАДЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ВЬЕНТЬЯН. Лаоска улусчу эрге-чагырганың чылдарында улустуң кадыын камгалаарының дээштиг системазын тургускан, халас эмчи хандырылгазын организастаан, он-он поликлиникаларны, медицина пунктуларын тургускан. Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыжыышкынының өске-даа чурттарының дузаламчызы-биле медицина ажылдакчыларының болгаш бедик мергежилдиг эмчилерниң хөй санныг отрядын белеткээн. Ол дугайын аңаа болган республика конференциязынга ЛУДР-нуң кадык камгалал министри Кхамлиенг Фолксена чүве чугаалааш, демдеглээн.

Эрткен он чылдарда медицина ажылдакчыларының саны Лаоска үш катап көвүдээн. Кадык камгалалын быжыглаарынга, чоннуң эмчи хандырылгазын экижидеринге күрүне хөй акша-хөреңгини тускайлап турар. Национал медицина кадрларын белеткээр болгаш кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле улуг дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге, Вьетнамга болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттарга ханызы-биле өөрүп четтиришкинни министр илергейлээн.

(СЭТА).

Австрияның «Фолькcштимме» солуну бо чурукту бодунуң арнынга парлааш, «Культура ажылдакчылары — тайбың дээш» деп девиз-биле плакат конкурузунга холбаштыр Венада кылып турар ажылдарның дугайын номчукчуларга дыңнадып турар.
СЭТА-ның фотохроникасы.

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың Тайбың чөвүлелиниң күүсекчи директору М. Майерсон ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказын бедик-биле үнелээн. «Каттышкан Штаттар делегейниң дүшкүүрлүг чорууун үргүлчү күштелдирип, бөмбүрзектиң аңгы-аңгы кезектеринге болгаш бүгү делегейге-даа тайбыңга кыжаныышкынны кылып турда, Совет Эвилелиниң политиказы тайбыңны быжыглаарынче болгаш улустар аразының айыыл чок чорууун күштелдиреринче чайгылыш чок угланганын» ол СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга онзалап демдеглээн.

Совет даштыкы политиканың кол өзээ тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш демисел болурун М. Майерсон демдеглээн. Чепсегленишкинни эндере бүдүрерин шуут соксадырынче угланган чүс ажыг тодаргай саналдарны ССРЭ кылган. Ынчалза-даа оларның чаңгызынга-даа Вашингтон чогумчалыг харыыны кылбаан. Рейганның администрациязы эрге-чагырганы алганының мырыңай эгезинден тура боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксаал чокка күштелдиреринче болгаш чавырлыышкынны болдурбазынче угланыышкынны боттандырып эгелээн.

Ол угланыышкын америк болгаш делегейниң-даа хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилиниң аажок күштүг килеңнээжин болдурганындан Ак бажың сөөлгү бүдүн-чартык ийи чылда «кызыгаарлалдыг» болгаш «тиилелгелиг» ядролуг дайыннар дугайында бодунуң чулчуруушкунун соксаткаш, «тайбыңга ынакшылдыг» медеглелдерни эгелээри эргежок чугула деп санаанын АКШ-тың Тайбың чөвүлелиниң күүсекчи директору уламчылап чугаалаан. Ынчалза-даа чүгле сөстери өскерилген. Херек кырында бүгү-ле чүүлдер хевээр арткан: АКШ боо-чепсекти эндере бүдүрерин үргүлчүлеп, чаа-чаа чепсектер системаларын тургузуп, космоска боо-чепсекти тургузарын планнап турар.

О. ПОЛЯКОВСКИЙ.

СӨӨЛГҮ МЕДЭЭЛЕРДЕН

● **БОНН.** Барыын Германияның металлургия болгеш демир болбаазырадыр үлетпүрүнүң ажылчыннарының база албан-хаакчыларының боттарының Бюртембергте эштери-биле эпсеткил каттыштырылгазы улам быжыгып турар. Бюртембергтиң металлургтары бүдүрүлге ээлериниң туразында аажылаашкыннарынга удурланган ажыл соксадыышкынын үргүлчүлеп турар. Ук черниң профэвилелиниң шиитпирин ёзугаар ГФР-ниң мурнуу-чөөн кезээнде ажыл соксаткан 13 муң кижиге Соңгу Рейн-Вестфалияның металлистери каттышканнар. Ажылчы чоннар ажылдаар байдалды экижидерин, ажыл төлевирин мурнуку деңнелге тургузарын, ажылдаар черлерни хандырарын негеп турар.

● **БЕЙРУТ.** Израиль шериглер Ливанга өнчүк-чөңгээлиг база бир үүлгедиишкинни кылган. Май он алдыда агрессорнуң дайынчы катерлери найысылалдың мурнуу талазында национал дешпилгелиг күштерниң турушарын боолаан. Бейруттуң чурттар аразының аэропортунуң району болгаш хоорай чоогунуң Хальде деп чери боолаашкынга таварышкан. НПК-ның дайынчылары харыы от ажыткаш, интервентилерни ливан эриктерден ырап чорууруңче албадапкан.

Национал чаңгыс эптиң чазаан Бейрутка тургускаңының соонда израиль корабльдерниң ливан эриктерже дээрбечи ёзу-биле халдаашкыннарының көвүдээнин ук черниң хайгаарыкчылары айтып турарлар.

● **ВАШИНГТОН.** Каттышкан Штаттарның конгрезиниң төлээлекчилер палатазы Рейганның администрациязының алба-даашкыны-биле баштайгы согуушкунуң стратегтиг чепсегленишкининиң шынар талазы-биле чаа системазын — диптер аразынга ужугар «МХ» дээр ракеталарны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгара тургузарының программазынга моон соңгаарда акша тускайлаары дээш бадылаан.

Палатаның шиитпирин ёзугаар дараазының 1985 саң-хөө чылында ам-даа 15 «МХ» дээр ракеталарны кылып үндүреринге барык 2 млрд. долларны тускайлаан. Ооң мурнундагы 21 ракеталарны кылып үндүреринге эрткен чылын конгресс дыка хөй долларны тускайлаан турганы билдингир.

● **АНТАНАНАРИВУ.** Мадагаскар Демократтыг Республика өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлавазының принцивинге шынчы болбушаан, АКШ-на баштаткан империалистиг күштерниң Никарагуага удур хоралакчы үүлгедиишкиннерин буруу шаап турар. Малагасийниң «Атрика» дээр чазак солунунда парлаттынган редакция чүүлүнде ол дугайын чугаалап турар. Сандиночу республиканың далай порттарын миналаарының АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң буруулуунуң дугайында Гаагага делегей судунуң кылган түңнелин деткип турарын ол чүүлде илереткен.

● **КАРАКАС.** Каттышкан Штаттар Төп Американың айтырыгларының шиитпирлээриниң аргазы кылдыр дерзии күштүг ажыглаарын шуут оралдажып турар. Венесуэланың политиктиг сураглыг ажылдакчызы, президентизи чораан Карлос Андрес Перес ол дугайын чугаалаан.

Венесуэланың, Мексиканың, Колумбияның болгаш Панаманың кирген «Контадор бөлүүнүң» ажыл-чорудулгазын сөс кырынга деткээн боор алгаш, Вашингтон, херек кырында ооң бүгү-ле тайбың саналдарындан ойталап турарын ол журналистер-биле беседазынга демдеглээн. Перес вашингтончу дайын өөскүдүкчүлерин хай дээринче, Төп Американга тайбыңны ханыдарынче кыйгырган.

(СЭТА).

Бельгияда «шыңгыы камналга» дээр чазак программазынга ажылчы чоннарның удурланыышкын шимчээшкини улам-на калбарып турар. Ол программаны ёзугаар ажыл төлевирин кызырарын, үндүрүг-дадывырларны улгаттырарын болгаш социал херегледдерге күрүнеден аңгылаан акша-хөреңгини эвээжедирин көрүп турар. Ажылчы чоннарның калбак ажыл соксадыышкыннары болгаш удурланыышкын чыскаалдары боор турар улуг-улуг хоорайларның санынга Брюссель, Шарлеруа, Монс, Льеж, Гент болгаш өскелер-даа кирип турар. Шарлеруаның металлургия заводтары ажыл соксадыышкынныг демисел-биле хаара туттунган. Ажылчыннар кудумчуларже чыскаалып үнгеш: «Чазактың планнарын болдурбас!», «Боттарывыстың амыдырал байдалывысты баксырадырын болдурбаалыңар!» — дээн кыйгырыгларны салып турарлар.
ЧУРУКТА: Шарлеруада металлургия бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының «шыңгыы камналга» программазынга удур чыскаалының киржикчилери.
Бельга — СЭТА-ның фотозу.

ЧАЛБЫЫШТАЛЗЫН

Херээженнер эргеленген хүлүмзүрүү—
Хереддери чайынналган аяс хүн дег,
Частың чечээ сеткил өөртүп чазылган дег,
Чалгыныг ыр, буян-чолдуң хайырлалы.
Ынакшылдың сөглеттинмес мининишкинин—
Херээженнер чылыг, чымчак каректары,
Ыры-биле ындынналган амыдырал—
Кежик чолдуг—оолдуң, кыстың каткызы-дыр.
Чурттанганың оруктарын чырыткылаан,
Чуруттуимас, уран сөске сөглеттинмес,
Херээженнер ишчи холу, буян нүүрү—
Кезээ шагда хөрлээленип чалбыышталзын!

С. МАЙНАК.

ДАМДЫ

Дамырактар өңүн дөзээн,
Дамдыларны үнелээр мен.
Дазыр шөлде чалгып үнген,
Тарааларда олар көвей.
Дамды чокта үнүштериң,
Дазылдары курган калыр.
Мөндүнешкен бойдус каазын
Мөөгүлер суксун кылыр.
Дамды боду эвээш-даа бол,
Далай, хемге үнемчелиг.
Эртенги хүн херелинге,
Эртине дег кылаңнажыр.

М. МАДОН.

ДЖОКОНДАНЫҢ АЛДАРЛЫГ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Уран чүүл кижилерни соруиза дег бодунче хаара тудуп, бодалдарны сайзырангайжыдып, мергежиириңге дузалап турар улуг күчү. Уран чүрулга чогаалын дамчыштыр кижилер ботботтарын билип, бурунгаар базымны дидими-биле кылып турар. Чурукчуларның чогаалдары биске эстетиктиг таалады берип, чараш чүүлдү билип алырынга өөредип, эвилең-эвилдек, чаагай сеткилдиг, эрес-дидим болурунга кижизидип турар. Ооң ачызы-биле улустар өөрүп, муңгарап, ынакшып, көөр хөңү чокталып, демисежип, хосталгаже, аас-кежикче кезээде чүткүп, эки, чараш чүүлге хандыкшып чоруур. Чурулга уран чүүлү дүргени-биле бурунгаар хөгжүп, үе-үе аайы-биле өскерлип турар. Ол ышкаш чуруктарның назыны база аңгы-аңгы.

Чамдык чогаалдар кезек үеде солун болур. Өскелери чонуң өнүзүү болуп үр чурттаар. А мындыг чогаалдар бүгү кижи төрелгетенге хамааржыр. Делегейниң уран чүүлүнүң ындыг шылгарангай чогаалдарынга Леонардо да Винчиниң сураглыг чуруктары хамааржыр. Оларның бирээзи «Мона Лиза» азы ««Джоконда» болур. Бо овур-хевир сагыпсеткилди хаара тудуп, өткүт тодазы-биле кижиниң угаанын кезээде сергедип кээр. (Мона) Лиза оң холун солагай холунуң кырында салып алган оожум, дорт, креслода чоргаар шинчилиг олуруп турар. Ооң бүдүжүнде сөс-биле илереттинмес чажыттар бар, топтаан көрүжү ол олчаан катап чуруттунмас. Үргүлчү шырайы өскерлип турар. Хүлүмзүрээн-даа ышкаш, шоотканда ышкаш, кыкырган-даа, боданган-даа ышкаш. Ол бодун долгандыр болуп турар чүүлдерни хайгаарап олургаиныр.

XVI векте чурттап чораан чурукчу Вазари — «Джоконданың чуруун кичээнгейлиг топтап көөр болза, ооң мойнунуң оңгар черинде дамыр (судал) соп турар» деп бижээн.

Джоконда чүс-чүс чылдарда тывызыксыг хүлүмзүрүүбиле кижилериң сагыш-сеткилин дувүредип келген. болгаш иштики чажыт бодалдары-биле келир үеже төнчү чок бурунгаар кыйгырып турар.

Джоконда катаптаттынмас овур-хевир. Ол Леонардо да Винчиниң уран чүүлүнүң дээди чадазы-дыр.

Д-С. ООРЖАК,
чурулга башкызы.

ЧАЛЫЫ ЧЫЛДАР УТТУНДУРБАС

Совет Тыванын 40 чыл ооң бо чылын демдеглеп эрттирер бис. Кижи сактырга, чоокта чаа-ла Совет Эвилелинге каттышкан ышкаш бис. Хөгжүлде шапкын болган тудум, үе эрткенин кижи эскербес боор-дур.

Чоокта чаа телевизордан Валерий Чкалов дугайында кино көрдүм. Ол кинону бистиң өг-бүлевис та чеже катап көрду ыйнаан. Уругларым адазы Тыванын баштайгы ужудукчуларының бирээзи чораан болгаш, бистиң өг-бүлевис ужар-түүлду болгаш ужудукчуларны дыка-ла хүндүлеэр. Уругларым бичии тургаш, эң баштай саазынга, херимге шыйып, чүрүүр дүрзүзү-ле самолёт. А Валерий Чкалов бистиң өг-бүлевиске эң-не эргим кижи. Ооң чүрүүн бажыңывыстың эң хүндүлүг булуңунга азып алыр турдувус. Чкалов дугайында көрген кином мени ооң-даа мурнунда эрткен чылдарны сагындырып келген. Чүге дээрге, улуг Москвага ынаар-ла бир ыракта бил-диннес бичии чүрттан бичии уруг канчап чеде берип, эртем-техниканың улуг чедиишкиннерин караа-биле көөр аргалыг болган деп.

1. ТЫВА БИЖИК СУРГУУЛУ

1930 чылдың күзү турган чүве. СүтХөлге шаанда улуг бай Ондар чагырыкчының кончуг улуг хөй өрээлдерлиг бажыңын хавырган, улус хурал-суглаа эрттирер, бижикке өөренир, кызыл-булун деп чер кылып каан. Күскээр ачам мени, күш-хүнезинимни белеткээш, бижикке өөренири-биле аңаа эккеп каан. Элээн хөй оолдар, уруглар өөренип кыштадывыс. Олардың аразында сөөлзүредир чонга ады сурагжый берген. ырда кирген Чавыдак, күрүненин айыыл чок черинге дыка хөй чылдарда ажылдап чораан Монгуш Даваалай, мээң уругларымның келир үеде адазы Чимит суглар өөренип турган бис. Часкаар Кызылдан башкылар келгеш бисти шылгаан. Мени эки өөренген дээш. 1 карандаш, 2 кыдыраш-биле шаннаан. Дыка-ла өөрээн мен. Бис кыштадыр калбак ыяшты хүл-биле чаап алгаш, сүүткен ыяш-биле бижип өөренген бис. Аревэ кожкомундан келген дарга биске чайын сумунун араттарын бижикке өөредир даалга берген. Ол чайын ачам Кызылдан «Үжүглел» деп ном, кыдыраштар, карандаштар эккелген. Улустуң бижикке өөредирингге ол ном дыка-ла ажыктыг болган. Кижилериниң өөредилгеге сундулуудаа кончуг. Шүптүзүнга кыдыраш, карандаш чедиштипес боорга, оларны чүгле эки өөренир улуска берип, шаннал кылып турдум. Ол чайын элээн-не хөй кижини өөреткен мен. Мээң эштерим база чонну өөредип чайлаан. Ынчан ачам нам үүрүнүң даргазы турган. Ооң отчёдүнда сумунун араттарының чеден хүүзу ол чайын бижикке өөренип алган дээнин сактып тур мен. Улуска бир дугаар кылган ажыктыг ажылым дээш ынчан чоргаарланып турган мен.

2. ПИОНЕРГЕ КИРГЕНИМ

Дараазында чылын чазын ачам-биле тараа тарып турган бис. Мен аът бажы башкарып, ачам андазын тудуп турган. Өгнүң элээди уруу боорумга, ачам чүве кылырда, мени бо-ла дузалаштырып аар. Бичии дыштанып алыр дээш, одаг чанынга олур бис. Ачамга терек чочагайы дүжүртүп алгаш, олардан чинчи дизип орган мен. Аъттыг кижи бисче шаап олур. Келзе-ле биске бижик өөредип ыштаан Мандакпан башкы. Ол мендилешкеш, дораан-на ачамга чугаалай-дыр:

—Уруунарны аревэ кожкомундан кыйгырты. Ону пионерге киирер. Элегестиң Чал-Кежиг деп черде пионер лагеринче чорудар чүве-дир — деп бо-ла. Ынчан «пионер», «лагерь» деп сөстерни бир-ле дугаар дыңнаааным ол. Кежээге чедир тараавыс тарып доозупкаш, чаныш келдивис. Авам шагда-ла мээң кедер идик-хевимни белеткеп каан. Даартазында ачам Чавыдак биле бисти аътка ушкарып алгаш, Чадаанага эккелген. Бисти уткуп келген башкыларның бирээзин өөрүмге, бистендаа дээредевес хире бичии уруг болду. Ам бодаарымга алдарлыг артист Кара-Кыс Мунзук од ийин. Ынчан чаа таныжып алганым Чанчыыдай деп уруг-биле суг кыдыынга бичии сериттенип алыр дээш хемче маңнажыптывыс. Делбигир кулактарлыг, мөкүлчек ак амытаннар кыргырадыр этпишаан, бисче углай чоруп орлар. Корткаш алгы-кышкы-быс-биле өөрүвүске маңнажып келдивис. Олар бисти кочулап шаг болдулар. Хаван деп малды бир дугаар көргенивис ол ышкажыл. А дагааны база-ла ол хүн бир дугаар көрген бис.

Чал-Кежиг деп черге пионер лагеринге улаачы бисти чедирип каан. Озалдап келген болган бис. Пионерлер чыскаалыпкаш, күш-дамыр сүргүүлүн ыштып турганын бир дугаар көргеш, дыка магадаан бис.

Бисти пионерге хүлээп алтурда, Кызылдан даргалар чедип келген. Оларның бирээзи Тока дарга ол. Ынчан пионер лагери амгы дег ийи-үш сезон деп турбас, чайны өттүр ажылдаар.

Эртенги чем сөөлүнде кичээлдеп олуруптар. Чараштыр бижип, дүрген номчуп, сан өөренип турган бис. А дүүш сөөлүнде бөмбүктеп, ырлажып, сугга эптип, Элегес күрэкономунун ажылынгадаа дузалажып турдувус. Чамдык уруглар чаныксааш, төрелдери кээрге дургунай бергилээн. Сүт-Хөлден чүгле Чавыдак-биле ийилээ арткан бис.

Лагерь төнерге, улаглап чанар апарган бис. Ол дээрге бир аалдан аътты кижи оске аалга чедирип каарга, ол аалдың улузу дараазында аалга чедирер. Ынчап чораан аалывыска чоокшулап келген бис. Сөөлгү улаг Тере-Хая адаанда аалга эккелген. Аалда аът чок. Аалдың ээзи орай келир. Дүне удуп чыдырывыста, шиг-шаг дээп соонда бир-ле чүве бисти база берген. Эчигей-ачыгайдаа кончуг. Алгырышпышаан тура халыдывыс. Дөрде аскын так дуглап каан көгээр ажыы долгаш, чаза теп, бистиң кырывысче чугдуп келгени ол чүве-дир. Арын-баш, идик-хеп көк мөөн, аас-думчук ишти шупту ажыг хымыс, азырыпбышкырып-ла тур бис. Арай деп дан булуртуниел кээри билек, борбак-сарбаавысты туткаш, өгден аяар сывырлып үнгеш, Хемчикче углай чадаг маңнажыпкан бис. Хемчик кыдыында улуска хеме-биле кежиртип алгаш, аалче салчыптывыс. Арын-баш, идик-хеп, улуска көргүзер дээн кызыл галстуктарывыс шупту ак хойтпак.

(Уланчылыг).

С. ЧИМИТ.

Москва. «Мосфильм» киностудиязының режиссёру Георгий Натансон «Совет Эвилелиниң элчиниң», «Бүгү чүве кижилерге артар», «Улуг утбазы» болгаш өскеде сураглыг киноларның автору, ол ам «Салгаашкын» деп чаа кинону тырттырып турар. Сценарийниң авторлары—А. Софронов, Г. Натансон. Кинода болуушкуинар амгы хүннерде эртип турар. Чаа кинонуң кол темазы — салгалдарның аразында салгашкак чоруу, совет патриотизм, ол кырган-ачаларыны, адаларны, оларның ажы-төлүн ханы холбаштырган.

ЧУРУКТА: кинону тырттырып турарлы. Оң таладан солагай талаже — Варвара Шумова —РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. Мирошниченко. Константин Шумов— РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Васильев, Петя — артист С. Быстрицкий. Недосекина —УССР-ниң улустуң артизи З. Дегтярова.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«ШЫННЫҢ» ШЫДЫРАА КОНКУРУЗУНГА

ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГ

Апрель 27-де № 98 «Шында» парлаттынган шыдыраа конкурузунуң бирги ээлчээнин түңнелин үндүрген. Ында киирген 2 бодалганы бодаанынга харыы аңгы-аңгы районнардан шупту 63 автордан келген.

Ийи бодалганы шын тып, эң долу харыыларны А. Саая (Кызыл-Хая), В. Ондар, Б. Удерек (Ээрбек), А. Серенги (Баян-Кол), Б. Бараа (Арыг-Үзүү), К. Салчак (Мугур-Аксы), К. Кыргыс (Ак-Тал), С. Шагжы (Чыраа-Бажы), М. Монгуш (Чадаана), Б. Дондук (Авыйган), В. Бегзи (Бүрен-Хем), К. Монгуш, Ю. Чанзан (Сүт-Хөл), Ю. Куулар (Кызыл), В. Сарыглар (Шамбалыг), С. Тулуш (Хандагайты), Н. Чооду (Нарын) олар бергеш, 5 санны алган. 19 кижи дөрт санны алган болгаш конкурстуң дараазында ээлчегленинге эки харыыларны бээр болза, разряд чедип алыр аргазы бар. 3 болгаш 2 сан алган 19 киржикчилер конкурска ам-даа уламчылап киржип болур. Олар разряд чедип алырда дараазында ээлчегленинң бодалгаларын шуптузун шын тывар ужурлуг апаар.

Шыдыраа бодалгаларын тыпкан чагааларга «Шыдыраа конкурузунга» деп демдеглээрин диледивис.

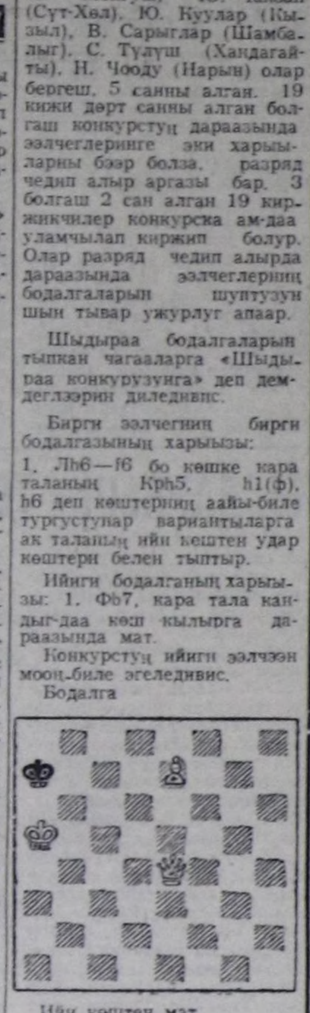
Бирги ээлчегниң бирги бодалгазының харыызы:

1. Лb6—f6 бо көшке кара таланың Крh5, h1(ф). h6 деп көштерниң аайы-биле тургуступар варианты-ларга ак таланың ийи көштен удар көштери белен тыптыр.

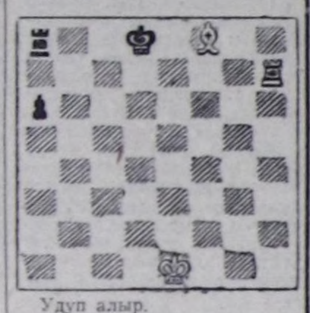
Ийиги бодалганың харыызы: 1. Фb7, кара тала кандыг-даа көш кылырга дараазында мат.

Конкурстуң ийиги ээлчээн моон-биле эгеледивис.

Бодалга

Ийи көштен мат.
Этюд

Удуп алыр.

Булуңну шыдыраага спорт мастеринге кандидат Н. Шишигин белеткээн.

ОПЕРА ДЕМИСЕЛЧЕ КЫЙГЫРГАН

Н. Римский-Корсаковтуң «Өлүм чок Кащей» деп операзы чээрбиги чүс чылдың эгезининң революстуг демиселинче кыйгырып турар. Ынчангаш Ленинград хоорайның музыкантылары ол шылгарангай орус композиторунуң төрүттүнген хунузден бээр 140 чыл болганынга тураскаадып, ук сураглыг операны боттарының концерт программазында киирген болгаш композиторнуң адын эдилээн консерваторияда ойнап эгелээн.

1902 чылда бижээн ол «күскү тоолчугаштың» ханы политиктиг утказы болза, январь 9-тун хан төгүүшкүнүнүг болуушкуннарын сойгалап көргүзүп турары болур. Революсчу хөөн киргеи аныяк-өскенни деткээн дээш профессор Римский-Корсаков консерваториядан үндүрткеи. Студентилер композиторнуң чөпшээрээнии ёзугаар «Өлүм чок Кащей» деп операны театрга көргүскеш, оон кирген акшабиле хаанның шериглериниң Орду шөлүнге боолап өлүрген ажылчыннарның, өскүс калган ажы-төлүнге дуза чедирер деп шийтпирлээннер. Операның сцена кырынга көргүзүү 1905 чылдың март 27-де Вера Комиссаржевская аттыг театрга болган болгаш ёзулуг революсчу манифестацияже шилчий бээрге, күштүг шуурган Россияны чаартыр революцияны көргүзүп турар чүве-дир деп билгеш, полиция залда олурган көрүкчүлерни үндүр сывыртап, тарап чоргулаарын негээн.

Ам «Өлүм чок Кащейни» Ленинградтың опера студиязының болгаш музыка театрының ыраажылары ырлажып турар. Операның дирижёру —А. Трофимов.

(СЭТА).

Сонуургактарга

БАШТАЙГЫ ХҮН

«Шынның» конкурузунга

Апрель адакталып келген. Кезек бораңнаан соонда чылыг хенертен дүжүп, хамык бойдус оттуп, дирлип-ле үнген. Хем кыдыын дургаар анай-хаактар өңгүр хилиң дег мөңүннелчек хевин кедипкен, анайлары аажок хөөп, чамдыктары частың келгилээн, кояргап, чайганы каап турганнар. Кушкаштарның чымыштыы аажок, үн алчып, кыңгырткайндыр кыйгыржы каап, ыяштар аразы-биле өрү-куду киискип ужуп тургулаан.

Хамык оруктуң белдири Хайырлыг хемнин көвүрүү бо-ла болгай. Оруктар моонна өрү-даа, куду-даа, ховуже-даа, дагже-даа дамырланып тарай бергилээн. Үпчү боду подүлээден бүткен узун хончулуг идик кеткен, сыырткыыш эгиннээн чаңгыс кижи көвүргүлеп кешкеш, дораан хемни өрү алган. Ооң соон дарый артыпчактыг аъттыг кижи бо келген. Ол дагже углаан орукче челзип ыңай болган.

Удаткан чок шимээн-не эвес шимээн үнзе-ле, андазын аадыл алган трактор бо шошкудуп орган. Көвүргүнүң кылын манзыдан кылган калбак чарның кад илчирбелери-биле камныг, топтуг калгыдып кешкеш, орук ийинге тура дүшкеп. Көңгүс чаа эт-тир ийин. Андазыны база чаа, чер шыйып көрбээн, бистериниң бижин безин олчаан.

Кабинадан көңгүс хир какпаан шериг хептиг, ортумак сынныг, семиссимээр мага-боттуг, мыңган ак шырайлыг, бажының саргыл дуктерин соңгаар суйбап алган хып дээн аныяк эр чиик дүже халааш, ынаартан демир-хууң ап, каш-ла халаан соонда суг узуп кээп, радиаторну ажыдып, долундулай берген.

Седен Салчак шеригден кээп, чеди-ле хонук дыштанган, трактору дыннапкан ховуже үнүп бар чорууру бо. Өөрү шагда-ла ховуда турумчуй берген. Седен школага өөренип чоруй көдээге артып, тракторист болу бээр мен деп дүжевейн-даа чораан. Ол аңаа эң-не кара, эң-не хирелиг ажыл кылдыр сагындырган. Багай эвес чуруур, ырлап, танцылап-даа билир, хөгжүмге элээн сундулуг кижи чүве-дир. Оларның кайызы дезги караан чая бээр ирги деп элээн шенеттингилээн-даа. Ынчанмыже оон ойлуктуг чүве үнмейн барган. Ийет, башкылаарынга ылап-ла тааржыр боор мен деп ол онну доозуп тура үзе шинтпирлээш, документилерин чыып чорудуп, институтка киреринiң экзаменнерин дужаал эгелээн. Хайлыг, бир үшке доңнажы берген. Мынчап бир кезек кижи шүглүп чыдып калганнар. Амыдыралга мындыг-ла болгай, кижи сагыжы ышкаш аайлыг чүве турбас. Чүү-даа чүве өйлуг, хөй-хөй күжениишкиннер болгаш шаг-үе база херек. Седен ам-на аалга кээп, ак-даре-дүңдере боданып, алыс күзелин түр уттупкаш, харадал чеже-даа хөректи өйүп, аажок келзе, аңаа бастырбайн, бир хүн ховуже үнген трактор кабиназынче халбактанып кире берген. Тракторист Самбаа акый ону чектевээн-даа, харын эш тыртып, хамык дижин агарааднадыр хүлүмзүрүп, чалгаа чазар, чүгаа кылыр, шымбай, чүү кижи тыпты берди деп амырап хүлээп алган. Седен трактору чадаг-тергеден дора көрүп, базымчалап, өкпелээн уубиле дораан башкарып кириптер бодаан. Амыр-дыр оң, бети дизе беш айның курс эртер белен эвес техника бооп-тур. Эр ырмазыраваан. Акша-төгерик дивээн, акызындан ай ажыг адырылбаан. Ажыл дээнде саргы дег салдынмайн баар төл-дүр деп эскерип кагдылар ыйнаан, кижиниге бир эрги трактор берип каан. Хамык херек оон-на ужуктылып эгелээн. Ол уу-биле трактордан салдынмайн баргаи.

Седен радиаторун долундулай шаап алгаш, саадавайн-даа ховуже хап үнүпкен. Дээр кедергей аяс. Кидин-не хереп келген хүнүң чалыны соңга шилин өттүр чоорту шонуп келген.

Кабина иштн бүкшүмнеп кээрге, Седен агаар тыртар көзенекти ажыда идипкеш, гимнастерказының өөктерин чежипкен. Чаа мотор сагыш ышкаш тыртып орган. Хамык айтыр приборлар дөгере ылаптыг көргүзүп, кабина иштиниң бүгү дерии кылаңайныл-ла чораан. Чаа эт чаа болбайн канчаар. Трактор дээш чудукаралап, тойманган киривитпейн, каш чыл улай, хууда машинаны дег, эдилеп чүге болбас деп? Седен тракторун ылап эдилээр деп бодунга аазап чораан. Орук ажык, бүгү чүве аайлыг-даа бол, хөректи бүдүү өйүп чоруур анчыы дегет бир шорулгак бар. Хову-трактор бригадазының бригадири Довук-оол трактору Седенге эвес, бодунуң төрели Соржукайга аазаан турган. Седенге көөрде Соржукай дуржулгалыг, назыхары-даа улуг, уруг-дарыглыг апарган эр-ле болгай. Директор Иван Антонович, чүге-ле ийик. Довук-оолдуубиле болбаан, трактору Седенге берипкен. Ол дээш бригадир директор-биле чөрүжер чыгыы турган деп дамчыыр чугаа дыңналган.

Орукта бир кыштаг барын Седен билир-ле болгай. Аңаа чоокшулап орда, демги эрте халыткан машина чүгүн чедирип каапкан бо ээп орган. Чолаачы чогуур медээни бергеш, трактору доктаарын негеп, тура дүшкеп. Соржукай бо чоруп орган. Арны хуула-даа берген ышкаш, тыныжы дүрген-дүрген чугаалаан:

— Эккээрде-ле чемдик тудуу трактор чораан, четчелеп каан кижи мен. Оң талакы фараның шили, лампазы мээңии чүве. Оон ыңай дүлгүүрлериниң чамдыызы база мээнии. Меге дизинзе, бригадириңден-даа айтыр...

— Үштуп алыңар, акым. Билген эвес мен—деп газты чөгенчиг бичиниледипкеш, олут артында дүлгүүрлерлиг демир хааржакты үштә соп берген.

Кым билир ону, шилдиң эрги чаазы билдинер эвес, Седен эскербээн-даа. Ындыг-даа болза кабинадан дүже халааш, мотор даажын база аарак бедик үн-биле дилээн:

— Карак чораннай чорза кандыгыл, акым? Складтан ап бергей-ле мен.

— Складта бар болза, мынчап турар деп бе, думазы — дээш, Соржукай дүлгүүрлериниң чартык кезиин беле туткаш, үс. довуракка өңүн хунаадыпкан көлдегер хүрен хөйлециниң карманынче киир каапкаш, фарада барган.

Машинадан чолаачы бо дүже халып келген. Соржукайның төрээн дуцмазы Барыкай болган. Седен танывайн бар часкан. Кепка бөргүн караанын кырынче хөмүре тыртып алган, семирээни бе азы селгек ыжык бе, ариы борбайып, оон ужун думчуу бичии ышкаш көзүлген. Ол Седенниң сунган холун өзү кылып туда каапкаш, хаттан чалданы дарак хая көрнүп, фара адырган акызында барган.

— Ядараап бо чүвелер хей черге кижи кыскарбаан болза, каът ажыл кылбас кижи мен— деп, Соржукай ам ылап химиренип, бөрт чок бажының дүгү хатка авыралайнып, эөрнил эөрип, ышкыштай аарак хыйланган.

Седен биле Барыкай чаңгыс-ла хар карышкак, чаңгыс школаның өөреникчилери-ле болгай. Бирээзи шеригден күзүн келген. Шериг хүлээлге эртип деп чүве аңаа эвес херек дээрзин билбес кижи Барыкай эвес, ынчанмыже эжин хаайга какпайн турарын Седен эскерип каавытпайн канчаар. Сагыжы улам саргып, трактору дүжүп бээр чыгыы апарган.

— Хунааштыг тракторга чединген дунмай-дыр сен. Көөр деп чаагай чүве бар болдур ийин— деп, Соржукай карактыг оңгайтыр ужулгаш, колдуктап чыда чугаалаан.

— Ол чүүл, аал? Мен-не трактор хунаашпаан мен. Чок болза мооңну ап ал — деп. Седенниң чонаада көвүдеп чораан хөрээ часты бер чазып, арай доңгун харыылаан.

— Эх, хөөкүйлерни аарай, шоолуг чүве дег, барып-барып багай трактор хунаажып — дээш, Барыкай кыжырымак хүлүмзүрүй каапкаш, бөргүн ам-даа хаваанче тырткылап, машиназыиче эргилген.

— Багай трактористер бар боордан башка багай трактор чок чүве дээн. Көргей-ле бис харын—деп, Седен эрлериниң эрбеннг аксын дудак чок дуй каккаш, кабинаже чиик үне халаан.

К. ЧАМЫЯҢ.

(Уланчылыг).

ТВ

МАЙ 19-ТА БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.35 —Эртенги гимнастика. 8.50 — Кадык болур дизинзе. 9.00 —«Спортлотонун» 20-ги тиражы. 9.10 — Айыыл чок шимчээшкин. 9.40 —«Государственная граница». Уранчечен телефильм. Ийиги фильм.— «Мирное лето 21-го года». 2-ги сериязы. 10.45 — Делегейниң музейлер хүнүнге. 11.25 — Симфониялыг оркестриң болгаш эстрадалыг музыканың концерти. 11.55 — «Глубина». Документалдыг телефильм. 12.25 — Байырлалдың пионерлер концерти. 13.05 — Үкүштер делегейи. 13.50 — Өг-бүле болгаш школа. Тележурнал. 14.20 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 14.40 —Бегун делегейде. 14.55 — «Билдингир-даа болза, элдептиг. 16.05 —«Мишка, малыш и другие». Уругларга уранчечен фильм. 16.30 —Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.00 — «История одного преступления». Мультфильм. 17.20 —«Дем каттыштырылгазы». 17.50—Бүгү Россияның улусчу хорларының ийнги көруулдези. 18.35 — «Хо Ши Мин. Память об источнике». Документалдыг телефильмниң премьеразы. Дж. Лондоннуң чогаалдарының аайы-биле. 21.00 — «Ye». 21.35 — Композитор Э. Колмановскийниң чогаалдарының концерти. 23.00—23.10 —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинзе. 8.45 — «Школа коңгазының сооңда». 8.55— «Эртенги почта». 9.25 —Воронежтиң телестудиязының программазы. 10.45 —«Чүү? Кайда? Кажан?». 12.15 — Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң чемпионады. Красноярскиден дамчыдылга. 12.45 — «Катказ бажы каткан эвес». 14.20 — «Стадион шупту кижилерге». 14.50 — Делегейниң ССРЭ-ге XI музыка фестивалының концерти. 15.50 —«Новоселье». Документалдыг телефильм. 16.50 — Сугга поло ойнаарының делегей маргылдаазы. ССРЭнин болгаш Румынияның шилиндек командалары. Тбилисиден дамчыдылга. 17.10 —«Транзит». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 19.15 — Музыкалыг киоск. 19.30. — Делегей тайылбыры. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 —«Ye». 21.35 — Сугга поло ойнаарының делегей маргылдаазы. ССРЭнин болгаш Испанияның шилиндек командалары. 22.00 —22.50 — Футболга ССРЭнин чемпионады. «Арарат» —«Днепр». 2-ги оюн.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барының үүктен хаттың күжү секундада 9—14 метр, күштели бергенде 15—20 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 2—7 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок болур. Хүндүс 14—19, чамдык черлерге 5—10 градус чылыыр.

Автооруктарга хар холумактыг чаъс чаар, көстүрү 2—4 километр. Соңгу-барының үүктен хат күштелгенде секундада 15—20 метр чедер.

Кызылга аязын, булуттаар, чагбас. Соңгу-барының үүктен хаттың күжү секундада 9—14 метр, күштелгенде 15—20 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 3—5, хүндүс 16—18 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

МАЙ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: **«Волчья яма»** 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Там, на неведомых дорожках»** 9.30, **«Пионеры Страны Советов»** 11.00, **«Семён Дежнев»** 12.20, 15.00, **«Признать виновным»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Выстрелы за деревней»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Прошлое было ошибкой»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: **«Дело для настоящих мужчин»** 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

«Шын» солун редакциязынга фотокорреспондент дарый негеттинип турар.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнун 2-24-63, редакторнун оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаида 2-32-75 телефоиче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1066.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00962.